

УДК 021.6(477):001.892

DOI: [https://doi.org/10.18524/2707-3335.2022.1\(27\).256409](https://doi.org/10.18524/2707-3335.2022.1(27).256409)

Соколов Віктор Юрійович,

кандидат історичних наук,

головний бібліотекар

Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого

вул. Михайла Грушевського, 1, м. Київ, 01001, Україна

тел.: (044) 278 85 12

e-mail: socolv@i.ua

СТАНОВЛЕННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ БІБЛІОТЕК В УКРАЇНІ: ЗМІСТ, НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ОСНОВНІ ПЕРІОДИ РОЗВИТКУ

Висвітлено основний зміст поняття «науково-дослідна робота бібліотеки» (НДРБ). Охарактеризовано провідні напрями та види НДРБ. Визначено та проаналізовано головні періоди й особливості її розвитку. Обґрунтовано періодизацію та основні етапи становлення НДРБ в Україні на історичному фоні поширення сфери наукової діяльності в бібліотечній роботі. Розкрито місце і значення НДРБ в підвищенні ефективності діяльності книгозбірні та бібліотечної справи в цілому.

Ключові слова: бібліотечна діяльність, науково-дослідна робота, організація та управління науково-дослідною роботою, бібліотекознавство, ефективність інформаційно-бібліотечної діяльності, історія бібліотечної справи, періодизація.

З появою нових організаційних структур та процесів управління, заснованих на новітніх піар-технологіях («паблік рилейшнз» – англійською «public relations», PR), маркетингу, менеджменту, у зв'язку з розвитком інформаційно-комп'ютерних засобів постають актуальними питання всебічного науково-методичного супроводу діяльності бібліотеки. До того ж, все більше співробітників бібліотек починають займатися науково-дослідною та науково-методичною діяльністю, оскільки, з однієї сторони, науково-дослідницька робота бібліотеки (НДРБ) надає можливість її працівникам сприяти розвитку книгозбірні, визначати шляхи подальшого вдосконалення культурно-просвітницької діяльності, підвищувати ефективність результатів бібліотечно-інформаційної праці, що слугує піднесенню теоретичного обґрунтування розвитку бібліотечної справи в цілому, а з іншої сторони – НДРБ надає інформаційно-бібліотечним працівникам можливість підвищувати свій рівень професійних знань, вивчати передовий досвід роботи, досліджувати актуальні питання та проблеми розвитку бібліотечної науки і практики, а також вдосконалювати свої професійні здібності [1, с. 211]. Обґрунтування необхідності розвитку та поширення сфер НДРБ фахівці пов'язують також і з удосконаленням бібліотечно-інформаційних

процесів, адаптацією роботи бібліотечної мережі до вимог сучасного та майбутнього суспільства (сучасним російським бібліотекознавцем А. Соколовим було навіть запропоновано новий термін – «бібліофутурологія», що тлумачиться як вчення про майбутнє бібліосфери (книжкової та бібліотечної справи), або теорія бібліотечного прогнозування [41]). Визначення стратегічних шляхів задоволення сформованих у суспільстві інформаційних потреб, у свою чергу, потребує проводити у бібліотеках збирання й аналітичного опрацювання наявної інформації з різних сфер суспільно-політичної практики, історичного досвіду, різноманітних соціальних процесів тощо. До того ж, необхідною умовою ефективною управлінської діяльності є формування відповідної інформаційно-аналітичної бази, підготовленої за безпосередньої участі бібліотек [15, с. 40].

В Україні НДРБ все частіше стає предметом вивчення фахівців бібліотечної справи, зокрема систематично стан її розвитку знаходить відображення у аналітичному виданні Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого «Огляд науково-дослідної роботи бібліотек та закладів вищої освіти сфери культури України за ... роки» (видання публікується з 1976 р. на кожний п'ятирічний період, останнє, за 2011–2015 рр., вийшло у 2019 р.) [37; 36]. Аналіз ефективності проведення НДРБ є предметом досліджень цілої низки вітчизняних вчених (праці О.В. Воскобойнікової-Гузєвої, Т. Гранчак, Л. Любаренко, О. Мастіпан, Г. Солоїденко, А. Соляник та ін.) [12; 14; 15; 28–30; 33; 42; 43]. Особливості проведення соціологічних та маркетингових досліджень у бібліотеках було розкрито в публікаціях Т. Богуш, Т. Коваль, І. Луньової, Л. Туровської та ін. [9; 22; 23; 45; 47]. Певна частина наукових досліджень (зокрема дисертаційних) було присвячено вивченню стану та розвитку науково-дослідної роботи в окремих книгозбірнях (праці Т. Гранчак, Л. Любаренко, О. Мастіпан, В. Матусевич, А. Соляник та ін.) [14; 28–30; 32; 43]. Проте, вивчення становлення та розвитку НДРБ в Україні в цілому ще залишається поза увагою дослідників.

Метою запропонованої статті є характеристика змісту, основних видів, напрямів науково-дослідної роботи бібліотек в Україні; аналіз та визначення основних періодів, етапів, тенденцій та особливостей її розвитку; вивчення шляхів поширення та значення НДРБ у розвиненні бібліотечної справи та науки.

У термінологічному словнику «Библиотечное дело: терминологический словарь» (М., 1986) НДРБ трактується як напрям наукових досліджень, які спрямовані на вдосконалення бібліотечного та бібліографічного обслуговування населення, на сприяння розвитку теоретичної бази бібліотечної справи, на примноження нового знання в галузі бібліотекознавства, бібліографознавства, історії книги, книгознавства, оптимізації бібліотечної технології [8, с. 25]. В енциклопедичній статті І. Лукашова (Библиотечная энциклопедия. М., 2007) у визначенні НДРБ акцент ставиться на характеристиці суб'єкта виконання науково-дослідної роботи в галузі бібліотечної справи. НДРБ визначається

як «вивчення та вирішення фундаментальних і прикладних проблем бібліотечної діяльності силами колективів бібліотек, бібліотечно-бібліографічних установ (у т. ч. закладів вищої освіти, наукових установ, книжкових палат), професійних громадських об'єднань, товариств і окремих фахівців» [27, с. 693]. Отже, НДРБ – це дослідження, спрямовані на розвиток теорії та практики бібліотечної справи (переважно, науково-бібліографічної роботи, що, як правило, завершується виданням покажчиків, зведених друкованих каталогів тощо та науково-методичної роботи, що втілюється в складанні інструктивно-методичних матеріалів та інших документів з науково-обґрунтованими рекомендаціями). Основними формами НДР працівників бібліотеки можуть бути: участь у підготовці та виконанні науково-дослідних проектів; проведення або участь у наукових і науково-практичних заходах (семінарах, конференціях, симпозіумах тощо); опублікування та підготовка до друку наукових робіт; керівництво науково-дослідною та науково-методичною роботою (зокрема, участь у роботі вчених рад); співпраця у підготовці, атестації кадрів вищої наукової кваліфікації (зокрема, залучення до роботи наукових рад) та ін. [16, с. 170]. Таким чином, НДРБ направлена, переважно, на поліпшення якості інформаційно-бібліотечного обслуговування читачів, вдосконалення бібліотечно-бібліографічних процесів, підвищення продуктивності бібліотечної праці в цілому.

Визначальні види НДРБ сформувалися на основі розвитку тих напрямів роботи книгозбірень, що потребували використання тих чи інших наукових методів діяльності. В межах цих напрямів розвивалися такі види діяльності, як науково-бібліографічна, науково-просвітницька, науково-методична, науково-видавнича та власне науково-дослідна діяльність. У НДРБ виділяються також такі важливі напрями діяльності, як організація наукових досліджень в галузі бібліотечної справи та управління ними; обмін науковою інформацією за допомогою професійних видань, неформальних комунікацій; вивчення, організація та підготовка наукових кадрів для бібліотек. Іноді дослідницьку діяльність (у бібліотеках певних типів) розглядають як один з напрямів науково-методичної роботи, основою аналітичної діяльності, оцінки досягнутих результатів та здійснення звітності. В останні роки стали популярними такі види НДРБ, як аналіз іміджу бібліотек, вивчення відносин певних соціальних груп до змісту бібліотечної діяльності, соціологічні дослідження з вивчення розвитку читання та читачів та ін. Виділяють також декілька підходів до організації дослідницької діяльності. Проте, часто НДРБ зводиться лише до процесу збору відомостей про окремі напрями роботи установи з метою визначення якості послуг, що надаються, а також рівня досягнення поставлених бібліотекою завдань, тобто – до можливості виявляти певні риси діяльності книгозбірні, які потребують подальшої корекції. Також спостерігається, що з розвитком нових видів НДРБ дослідження нерідко проводяться з певними порушеннями методики їх проведення; дослідний процес неправильно документується; інструментарій, що

застосовується, не дає потрібних результатів, а висновки залишаються необґрунтованими (звідси актуальними постають питання підвищення кваліфікації бібліотечних працівників, зокрема їх ознайомленням з методикою та особливостями проведення НДРБ).

На основі виконання основних соціальних функцій книгозбірень, в коло основних сфер НДРБ потрапляють питання вивчення користувачів; дослідження складу книжкового фонду, його використання і відповідності читацьким запитам; розвиток інформаційно-бібліографічних ресурсів, вивчення ефективності їх використання; формування корпоративної мережі бібліотек та ін. Доведено, що наукові дослідження в бібліотеках сприяють вирішенню її концептуальних і локальних питань розвитку, допомагають розібратися в закономірностях функціонування бібліотеки як соціального інституту, спрогнозувати його подальший розвиток, для чого широко застосовуються різні методи наукового пізнання як загальнонаукові (аналіз, синтез, дедукція, індукція, моделювання, узагальнення, абстрагування, формалізація, системний метод, експеримент, спостереження, опис та ін.), так і спеціальні (статистичні, бібліометричні, соціологічні, історичні методи, методи анкетування (опитування), ранжування, аналізу бібліотечної документації тощо).

Історія розвитку бібліотечної справи доводить, що майже з самого початку свого існування бібліотеки були не тільки місцем для зберігання різних документів, а й установами, де проводилися певні науково-просвітницькі заходи, дослідження та навчання; місцем, де, фактично, отримували нові (наукові) знання. Тобто бібліотека, певним чином, виконувала функції наукової установи. Ще в античні часи бібліотека була невід'ємною складовою сфери науки та виконувала функції установи, що поширювала знання. Надалі цю роль, частково, виконували монастирські бібліотеки. З поширенням освіти, з появою перших університетів, провідну роль у розвитку науково-просвітницьких процесів почали відігравати книгозбірні навчальних закладів. Бібліотека починає енергійно служити науці й сама бере активну роль в її розвитку [11, с. 69]. Одночасно розвивалися наукові підходи щодо покращення процесів комплектування, обробки документів, способів їх надання користувачам книгозбірень. А вже невдовзі після заснування перших бібліотек виникла необхідність аналізу принципів відбору документів та їхнього опису, систематизації фондів і їхнього відображення в каталозі, тобто в книгозбірнях поступово починали займатися виробленням нових знань щодо здійснення бібліотечних процесів, які можна розглядати як перші протонаукові дослідження, що мали на меті вирішення суто практичних питань бібліотечної діяльності. Об'єктом цих досліджень були, переважно, рукописи (пізніше – друковані книги), а предметом – способи їх комплектування, обліку та опису. Також, майже з самого початку існування книгозбірень, в процесі розвитку бібліотечної діяльності, все більшої актуальності набували питання ідентифікації авторів та їх праць, принципів комплектування книг та їх класифікації, розстановки та систематизації доку-

ментів та ін. Поступово в бібліотеках сформувалися і способи розстановки книг: алфавітний, систематичний, хронологічний, за жанрами та ін., досліджувалися також біографії авторів творів. Одними з перших протонаукових праць, що торкалися зазначених питань були: «Про зібрання книг» Артемона з Кассандреї (I ст. до н. е.), «Про придбання та вибір книг» Гереннія Філона з Біблоса (II ст. н. е.) та ін.

Після винаходу друкарства з'явилися перші друковані керівництва з бібліотечної справи, що створювалися, переважно, на основі певного досвіду бібліотечної роботи. У 1627 р. була опублікована праця французького вченого, книгознавця і книголюбця, професора медицини Габрієля Ноде (1600–1653) «Порада як влаштувати бібліотеку» (1627), в якій автор узагальнив свій досвід з комплектування й організації книгозбірні кардинала Дж. Мазаріні (1602–1661). У 1779 р. була надрукована перша книга про бібліотечну справу російською мовою «Опыт о Библиотеке и Кабинете редкостей и истории натуральной Санкт-Петербургской императорской Академии наук» І. Бакмейстера (1732–1788), де розглядалися питання суспільного значення діяльності бібліотек, їхньої ролі в розвитку науки, освіти, просвітництва, культури та розвитку світського читання. Менше, ніж через 50 років, на початку XIX ст., мюнхенський бібліотекар М. Шреттінгер (1772–1851) у своїй двотомній праці «Досвід досконалого підручника з бібліотекознавства, або керівництво для пристойного ведення справ бібліотекарем» (1808–1829) вперше ввів поняття «бібліотекознавство». Його праця була перевидана у 1834 р. як «Керівництво з бібліотекознавства». На думку М. Шреттінгера, бібліотекознавство не відокремлюється від бібліотечної справи і розуміється тільки як практичне знання [19, с. 13–14].

У другій половині XIX ст. в країнах Західної Європи та в Сполучених Штатах Америки з'явилися перші журнали з бібліотечної справи, було організовано перші професійні бібліотечні асоціації (у США – 1876 р., у Великобританії – 1877). Наприкінці XIX ст. бібліотекознавство, переважно, завдяки працям німецьких дослідників, сформувалося не тільки як практична, а й як теоретична дисципліна. Майже до кінця XIX ст. НДР у бібліотеках проводилася завдяки ініціативі окремих видатних бібліотекарів та вчених-дослідників, що часто поєднувалося в одній особі (наприклад, у 1873–1876 рр. американський бібліотекар і бібліограф М. Дьюї (1851–1931) розробив десяткову класифікацію розстановки фондів і карток в каталозі). Завдяки науково-дослідній діяльності окремих бібліотекознавців наприкінці XIX – на початку XX ст. тематика досліджень поширювалася не тільки на книги, фонд та суспільне значення бібліотек, а й на читачів.

В Україні ініціатором дослідження читачів наприкінці 1860-х – протягом 1870-х рр. був знаний український педагог і методист, барон М. Корф (1834–1883), який перший здійснив експеримент зі з'ясування рівня засвоєння та розуміння прочитаних та прослуханих книг як серед школярів земських шкіл, так і серед дорослого населення. За результатами своєї роботи М. Корф уклав

«Каталог народної бібліотеки». Розпочату роботу з вивчення читачів розвивали Х. Алчевська (1841–1920) та Б. Грінченко (1863–1910), які застосовували різні методи дослідження читачів: спостереження, відгуки на прочитане (прослухання), рецензії, різні форми проведення бесід із читачами бібліотек тощо. Провідним методом був метод запитань за задалегідь підготовленими питаннями, який удосконалювався й набрав форми анкетування читачів. Також на рубежі ХІХ–ХХ ст. значний внесок у розвиток вивчення читачів зробив російський бібліотекознавець М. Рубакін (1862–1946), який крім статей з проблем комплектування фонду, опублікував низку праць про читання і читачів («Читающая публика и библиотека» (1890), «Этюды о русской читающей публике» (1895), «Работа библиотекаря с точки зрения библиопсихологии. К вопросу об отношении книги и читателя» (1925), «Психология читателя и книги. Краткое введение в библиологическую психологию» (1929) та ін., де він обґрунтував нову галузь науки – бібліопсихологію).

На поч. ХХ ст. характерною рисою дослідницької діяльності в бібліотеках було поглиблене вивчення соціально-психологічних особливостей читачів, зокрема розуміння ними прочитаного у народних бібліотеках, книгозбірнях недільних міських та початкових сільських шкіл. Аналіз звітів міських публічних бібліотек, що були засновані на рубежі ХІХ–ХХ ст., засвідчує, що з відкриттям цих установ було запроваджено статистичний метод у бібліотечних дослідженнях, що набув свого поступового розвитку з удосконаленням відповідних аналітичних підходів й методик роботи [46, с. 246–248]. Основними показниками були статистичні дані про кількість читачів, їх соціально-демографічні та професійні характеристики, мету звернення до бібліотек, частоту відвідуваності, книговидачу, в якій виокремлювалися види та тематика видань, визначалися найпопулярніші автори. Вивчення звітів доводить, що дослідження читацьких інтересів (читачів) у книгозбірнях України здійснювалося кожною бібліотекою незалежно одна від одної, відповідно до наявних ресурсів та власного бачення проблеми. На початку ХХ ст. звіти найбільших книгозбірень доповнювалися аналітичними оглядами, що є першими спробами теоретичного осмислення роботи бібліотеки та вивчення читачів установи [34, с. 17–18].

Розвиток науково-дослідницької діяльності, що відбувався в бібліотеках наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст., заклав підґрунтя до формування в Україні бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства у сучасному розумінні цих наук. У той же час, у провідних бібліотеках Західної Європи та Північної Америки почали запроваджувати широкомасштабні науково-дослідні проекти та створювати науково-дослідні відділи. Отже, наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. НДРБ в Україні почала виокремлюватися в окремий вид бібліотечної діяльності. До початку ХХ ст. вона розвивалася, переважно, завдяки особистій науковій діяльності провідних фахівців бібліотечної справи (Д. Багалія, К. Дерунова, М. Рубакіна, К. Рубинського, С. Сірополка, М. Сумцова, Л. Хавкіної та ін.) та діяльності бібліотечних товариств. Певним наслідком зазначеної ро-

боти на теренах України стало заснування у 1903 р. у Харківській громадській бібліотеці першого в Російській імперії відділу бібліотекознавства. В цілому, у провідних бібліотеках на початку ХХ ст. досліджувалися, переважно, питання формування фондів, організації каталогів, класифікації, каталогізації, вивчення читачів та їх попиту, рідкісні та цінні видання та книжкові зібрання. Втім, саме вивчення питань розвитку читачьких інтересів та методики народного читання було провідним у НДРБ та у формуванні вітчизняного бібліотекознавства.

На рубежі ХІХ–ХХ ст. на теренах України також сформувалася бібліографічна практика створення зведених покажчиків літератури, що ґрунтувалася на науково-бібліографічних принципах, розвинутих у працях М. Комарова, І. Левицького, О. Огоновського, М. Максимовича та ін. Так, наприклад, члени Одеського бібліографічного товариства (1907) на поч. ХХ ст. вже займалися питаннями теоретичного обґрунтування бібліографознавства. В зазначений час в провідних бібліотеках України також активно розвивалися історико-книгознавчі дослідження (праці І. Каманіна, С. Маслової, І. Огієнка, М. Петрова, Ф. Тітова та ін.). Певний поштовх розвитку НДРБ надали проведення та резолюції Першого Всеросійського з'їзду із бібліотечної справи 1911 р., де, зокрема, вперше було порушено питання про запровадження бібліотечної статистики на державному рівні [46]. Так, наприклад, члени Харківського товариства поширення в народі грамотності (1869–1920) у своїх доповідях запропонували визнати обов'язковою для всіх публічних, громадських, народних бібліотек точну статистику читачів і обсягів читання, запровадити уніфіковані форми статистичної звітності для всіх типів бібліотек, зокрема, єдину загальнодержавну форму звітності та групування статистичних відомостей для бібліотек певного виду, наголосили на важливості обов'язкового ведення щоденної статистики в книгозбірнях (доповіді О. Дідріхсона, І. Дриженка, С. Жилкіна та ін.) [18; 46, с. 202, 338–348]. Характерною особливістю цього періоду було те, що теоретичні засади бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства розвивалися фахівцями, які розглядали бібліотеку як базу для наукових досліджень. Стан НДРБ на рубежі ХІХ–ХХ ст. можна охарактеризувати як початковий період формування науково-практичних розвідок в провідних книгозбірнях України, якому було властиві епізодичність, безсистемність, недостатній рівень проведення досліджень, заснованих на накопиченні емпіричних даних, ще не поєднаних у певну систему. Він характеризується різними формами збирання та осмислення окремих фактів про читачів та про стан діяльності шкільних, міських публічних і сільських бібліотек. Зокрема, були розроблені вимоги до комплектування та розміщення фондів бібліотек, принципи краєзнавчої діяльності книгозбірень, удосконалення статистичної звітності. Впровадження комплексного підходу в дослідженнях читачів дало основу для розвитку соціологічного напрямку в НДРБ. Важливим чинником для розвитку НДРБ було визначення місця бібліотекознавства в системі наук, зокрема її зв'язків,

особливостей структури, принципів, методів і т.п. Характерним було й те, що у даний період становлення НДРБ в Україні ще продовжувалися активні пошуки об'єкта і предмета бібліотекознавчих досліджень, з'ясовувався понятійний апарат бібліотечної галузі [17, с. 62–63]. Також можна стверджувати, що на рубежі XIX–XX ст. було закладено основи для формування бібліотекознавства як самостійної галузі знань та забезпечено подальший перехід її від прикладної до фундаментальної науки, чому значною мірою сприяла НДР в бібліотеках, яка проводилася, переважно, окремими дослідниками. Теоретичні питання бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства як взаємопов'язаних дисциплін, активно розглядалися в другому і третьому десятиліттях XX ст., після опанування практичної стадії бібліотечної та бібліографічної діяльності.

Надалі сталому розвитку НДРБ завадили Перша світова війна, революції 1917 р., руйнівний період національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. Наступний етап піднесення НДРБ проходив вже після встановлення радянської влади, коли основними питаннями розвитку бібліотечної справи були проблеми організації мережі бібліотек; налагодження їхнього функціонування, зокрема активізації політико-просвітницької функції книгозбірень; дослідження особливостей читання та формування інтересів читачів з використанням методів різних наук (психології, педагогіки, соціології й ін.); здійснення обґрунтування питань бібліотечної класифікації, каталогізації тощо. Провідними установами, де розвивалася НДР були наукові, міські публічні та вишівські (переважно, університетські) бібліотеки, наприклад: Харківська державна бібліотека ім. В. Г. Короленка; Одеська центральна наукова бібліотека (нині – Одеська національна наукова бібліотека); Всенародна бібліотека України (ВБУ, нині – Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського (НБУВ); Київська центральна робітнича бібліотека ім. ВКП (б) (Київська ЦРБ ім. ВКП(б), нині – Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого) та ін.

На розвиток НДРБ в Україні у 1920-х рр. значною мірою вплинули резолюції з'їздів, конференцій, нарад, семінарів, що проводилися у різних напрямках бібліотечної та книгознавчої діяльності. У 1923 р. у Харкові було проведено Першу Всеукраїнську нараду, що була організована Українським науковим інститутом книгознавства (УНІК, 1922–1936) та Книжковою палатою, де розглядалися питання децимальної системи та індексування книг, організації фондів, дослідження колекцій і стародруків в бібліотеках та ін. Питання розвитку наукових досліджень в бібліотеках розглядалися на Першому Всеросійському бібліографічному з'їзді (1924), на Першій конференції наукових бібліотек (1925), на Першому Всеукраїнському з'їзді бібліотечних робітників (1926) та ін. Зокрема, за ініціативою ВБУ на конференції академічних бібліотек вперше в Україні було розглянуто проблеми координації вивчення науково-методичних питань в діяльності книгозбірні, узгодження проведення НДРБ в галузі формування українського бібліографічного репертуару, організації краєзнавчої бібліографії, каталогів тощо.

У 1925 р. у складі ВБУ було створено Науково-дослідний інститут бібліотекознавства на правах відділу, який у 1926 р. було перейменовано на Науково-дослідну комісію бібліотекознавства та бібліографії (відділ бібліотекознавства у складі ВБУ працював ще з 1922 р.). До складу Комісії входили такі відомі бібліотекознавці та книгознавці, як Д. Балака, Г. Житецький, Б. Зданевич, В. Іваницький, О. Карпінська, В. Козловський, Ф. Максименко, С. Маслов, С. Постернак, М. Сагарда, М. Ясинський та ін. [32, с. 9–10]. На правах позаштатних співробітників у ВБУ працювали такі вчені, як М. Годкевич, С. Рубінштейн, В. Отомановський та ін. Зокрема, В. Іваницький здійснив першу спробу проаналізувати поняття «наукова діяльність» по відношенню до бібліотеки, а також новітні підходи до бібліотечної науки. М. Ясинський розробляв методологічні підходи до створення українознавчого бібліографічного репертуару. М. Сагарда здійснював аналіз міжнародної бібліографії, П. Горянський – аналіз досвіду роботи бібліотек західнослов'янських держав у створенні національного репертуару. В. Козловський та Д. Балака досліджували питання методики каталогізації. У 1926 р. при секції соціології УНІКу було створено Кабінет вивчення книги і читача. У цьому ж році було відкрито аспірантуру при ВБУ, у 1927 р. – аспірантуру при Одеській центральній науковій бібліотеці, де шляхом навчання готували висококваліфікованих фахівців з бібліотекознавства (тут таки було відкрито науково-дослідну кафедру). Серед перших аспірантів Одеської центральної наукової бібліотеки був С. Боровий, що захистив в 1930 р. дисертацію на тему «Наукова бібліотека в сучасних умовах» (науковий керівник – директор зазначеної бібліотеки С. Рубінштейн) і став єдиним на той час в Україні, хто мав науковий ступінь у галузі бібліотечної справи. Дисертація С. Борового була опублікована в цьому ж таки році [10]. Цікаво, що решта аспірантів на поч. 1930-х рр., а саме О. Горецький (в. о. завідуючого відділу україніки Одеської центральної наукової бібліотеки) та О. Варнеке (головним напрямом інтересів якого став розвиток залізничного транспорту в Україні в другій половині XIX ст.) у 1931 р. були арештовані й засуджені (на три роки заслання).

У 1920 – сер. 1930-х рр. у НДР провідних бібліотек України поступово сформувалися три основні напрями наукової діяльності: 1) вивчення загальних питань бібліотекознавства та бібліотечної справи; 2) дослідження розвитку окремих бібліотечних процесів, історії та сучасного стану бібліотечної справи, діяльності окремих типів і видів бібліотек; 3) аналіз принципів організації бібліотечної справи та бібліотек. Проте, відсутність єдиного погляду на об'єкт і предмет бібліотекознавства призводила до того, що дослідники надавали перевагу якомусь одному провідному (на їх думку) методу. Наприклад, М. Лісовський вважав основним методом статистично-бібліографічний, М. Куфаєв у вивченні бібліотечної практики надавав перевагу історичному методу. Про необхідність використання економічного аналізу діяльності бібліотеки вказували А. Віленкін, Р. Кибрик, В. Невський та ін. [25, с. 36]. Проте, першу спробу розібрати систему методів бібліотекознавчих досліджень зробила Л. Хавкіна

(1871–1949), яка вказувала на необхідність застосування різних способів дослідження та засобів наукових експериментів у залежності від питань, які розглядаються при проведенні НДР. При цьому, на думку фахівниці, один метод повинен доповнюватися і контролюватися іншим, хоча сама дослідниця більше пропагувала безпосереднє спостереження та статистично-порівняльний методи.

Видатна вітчизняна дослідниця діяльності бібліотек Н. Фрідьєва (1894–1982) щодо методології бібліотекознавчих досліджень 1920-х рр., зазначала, що в провідних книгозбірнях використовували такі методи вивчення читача і книги, як метод живого спілкування з читачем (бесіди); метод наукового спостереження; експеримент; статистичний і порівняльний методи та ін. Також, одним з перших вітчизняних бібліотекознавців, хто змістовно вивчав доцільність комплексного використання наукових підходів, був Д. Балака (1894–1971), який стверджував, що завданням бібліотек є не тільки «накопичення книг» та створення «реєстраційної» бібліографії, а й розкриття змісту книг та доведення їх до читачів, в залежності від вимог життя країни [2, с. 93–94]. Втім, у вивченні читацьких потреб більшість дослідників надавало перевагу методу безпосереднього спостереження. Поступово сформувалися різноманітні форми вивчення читацьких інтересів: індивідуальний і груповий аналіз читацьких формулярів; записи попиту читачів; врахування незадоволеного попиту; запис усних і систематичне вивчення письмових відгуків про книги; аналіз книжкових формулярів [50, с. 11]. У другій половині 1920-х рр. постала необхідність переходу від спостереження та попереднього аналізу інтересів різних груп читачів до формування цілісного підходу щодо вивчення процесу читання. Зокрема, Д. Балака та О. Карпинська виділили три основних методологічних підходи у цьому напрямі: 1) опрацювання статистики виданих книг та невиконаних вимог; 2) вивчення дослівних запитів та попиту на книги; 3) проведення систематичного анкетування [3, с. 335]. Аналізуючи стан і методи вивчення читацьких інтересів, Д. Балака підкреслював про необхідність вивчення соціально-демографічних та професійних особливостей користувачів, що спонукало аналіз читання з застосуванням соціологічних методів дослідження [4, с. 26–27].

У 1927–1928 рр. у бібліотеках країни проводилося всеукраїнське дослідження роботи з читачем, результати якого знайшли відображення в працях УНІКу, в доповідях дослідників Кабінету вивчення книги і читача, в наукових статтях і монографіях (праці Д. Балаки, В. Іванушкіна, Д. Меженка, Н. Фрідьєвої, В. Шпілевич та ін.). Протягом 1927–1930-х рр. УНІК здійснив широкомасштабне анкетування стосовно стану бібліотек і вивчення читача. Про систематичне вивчення українського читача в контексті соціології, психології, педагогіки свідчать підготовлений Д. Балакою бібліографічний показчик та його численні публікації [2–4]. Поступово в провідних бібліотеках України у 1920–1930-х рр. сформувалася певна школа соціологічних досліджень з питань вивчення

читання та читачів (Д. Балака, Н. Біркін, К. Довгань, В. Іванушкін, Г. Марголіна, Ю. Меженко, Н. Перліна, П. Рубцова, Н. Фрідьєва, В. Шпілевич та ін.). Отже, у 1920-х – першій половині 1930-х рр. у НДРБ значне місце займали дослідження стану читання, інтересів та запитів читачів, зокрема питань взаємодії «читач–книга», якими займалися такі українські бібліотекознавці, як Д. Балака, Б. Борович, Л. Коган, Н. Фрідьєва та ін. Зокрема, Н. Фрідьєва однією з перших розпочала історико-бібліотекознавчі дослідження. Характерною рисою досліджень українських вчених було комплексне вивчення книги як об'єкта книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства, соціології, педагогіки та філософії. Значний внесок у розвиток досліджень фондів стародруків зробили С. Маслов, Б. Зданевич, Г. Житецький та ін.

Значною мірою, становленню та розвитку НДРБ у 1920-х – на початку 1930-х рр. сприяла діяльність бібліотечних об'єднань, які проводили конференції, семінари, гурткові заняття, що сприяли підвищенню кваліфікації бібліотечних працівників, більш раціональній організації бібліотечної справи та організації НДР. Зокрема, з ініціативи членів бібліотечних об'єднань в середині 1920-х рр. було створено своєрідні кабінети бібліотекознавства (кабінети бібліотекаря) в провідних книгозбірнях Києва, Одеси, Харкова та інших міст. Проаналізувавши розвиток українського бібліотекознавства, НДРБ та досвід теоретичних узагальнень, отриманих в провідних книгозбірнях України за період 1917–1927 рр., відомий бібліотекознавець та громадський діяч В. Козловський (1877 – після 1934) у 1928 р. писав, що в країні сформувався певний науковий колектив бібліотекознавців, який опанував весь комплекс сучасних бібліотекознавчих ідей, окрім того, – почали формуватися бібліотекознавчі школи, які відображали різні методологічні підходи та бібліотечні погляди, зокрема децималістів та антидецималістів, предметників та антипредметників, оборонців аналітичної методи вивчення читачів та прихильників синтетичної методи і таке інше. Дослідник зазначав, що необхідно «... втягувати у наукову роботу що-раз ширші кадри бібліотечних робітників» [24, с. 12–13]. Проте, зазначене вимагає серйозної попередньої підготовки умов праці та матеріального забезпечення бібліотекарів. На думку В. Козловського, на часі (на рубежі 1920–1930-х рр.), постало питання про необхідність організації координації НДР бібліотек різних типів та видів, а також бібліотечних об'єднань, бібліотечних нарад, товариств, організацій тощо. Невипадково, що у 1927–1929 рр. розгорнулася активна діяльність Бібліографічної комісії ВУАН (1926–1933), що була створена з метою організації, координації та планування науково-бібліографічної роботи в Україні.

Таким чином, основні центри розвитку НДРБ поступово формувалися при провідних бібліотеках Харкова, Києва, Одеси, Львова. Так, наприклад в Одесі НДР активно розвивалася в Центральній науковій бібліотеці міста, створеної на базі колишньої Наукової бібліотеки Новоросійського університету та ряду інших бібліотек (1920–1924 – Головна бібліотека вищої школи м. Одеси, 1924–

1930 – Центральна наукова бібліотека (ЦНБ м. Одеси, директор С. Рубінштейн)). НДР зазначеної книгозбірні у середині 1920-х рр. зосереджувалась, головним чином, навколо роботи Бібліографічного семінару (1924), діяльність якого виходила далеко за межі бібліографії і охоплювала багато сфер бібліотекознавства та книгознавства (в ті часи – бібліології) [40, с. 11]. На Семінарі співробітники ЦНБ м. Одеси (нині – Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечникова), а також наукові працівники інших установ систематично доповідали про свої наукові дослідження бібліологічного характеру. Значне місце у НДР було присвячено питанням бібліографії українки (відділ українки зазначеної книгозбірні розвивав бібліографічні дослідження з історії українського письменства та театру XIX–XX ст., з розвитку вітчизняної етнографії та ін.). В галузі книгознавства ЦНБ м. Одеси в результаті наукових досліджень рідкої та цінної книги, а також аналізу та формування фондів було організовано Музей книги, Мапографічний (Картографічний) кабінет, Кабінет марксизму, Український відділ (відділ «Ucrainica»), Відділ історії революційних рухів та ін. Бібліотекою також було організовано Інститут практикантів (з метою підготовки бібліотечних фахівців середньої кваліфікації), Міжвузівський семінар для студентів, що працюють у вишівських бібліотеках [40, с. 13–14]. У 1930 р. було проведено об'єднання Державної публічної бібліотеки (нині – Одеська національна наукова бібліотека), ЦНБ м. Одеси та Української державної бібліотеки в один заклад «Одеська державна бібліотека» під керівництвом директора публічної бібліотеки (цікаво, що всі ці заклади залишилися у своїх приміщеннях зі своїми фондами). У 1934 р. колишню ЦНБ м. Одеси було підпорядковано Одеському державному університету.

У Харкові НДР активно проводилася у Центральній державній бібліотеці ім. В.Г. Короленка та Центральній науковій бібліотеці Харківського університету. Так, наприклад, у 1922 р. бібліотека колишнього Харківського університету отримала назву «Центральна науково-учбова бібліотека» (ЦНУБ) і стала загальнодоступною (офіційна назва зберігалася до 1933 р., коли університети були відновлені й бібліотеку було повернуто Харківському університету, проте, у 1931 р. спеціальна нарада при секторі науки ухвалила замість ЦНУБ та Центральної державної бібліотеки ім. В.Г. Короленка утворити єдину Всеукраїнську бібліотеку ім. т. Сталіна, втім, у 1932 р. це рішення було скасовано). Однак, в той час зазначену книгозбірню часто називали Центральною науковою бібліотекою в м. Харкові. У середині 1920-х рр. у ЦНУБ (нині – це Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна) було організовано Семінар бібліотекознавства (діяв під керівництвом директора книгозбірні К. Рубінського), в якому брали участь всі кваліфіковані співробітники бібліотеки; Кабінет марксистської літератури; бібліографічні комісії, що працювали над створенням зведеного каталогу іноземної періодики харківських бібліотек, каталогу періодичних видань бібліотеки, рекомендаційних списків навчальної та наукової літератури тощо [51–53].

У Києві НДР була зосереджена, переважно, у ВБУ та в Київській центральній робітничій бібліотеці ім. ВКП(б) (з 1923 р. її також називали Київською центральною округовою бібліотекою). Втім, певні дослідження, особливо, в галузі бібліографії, здійснювалися також в інших провідних бібліотеках міста, наприклад в Центральній польській державній бібліотеці у Києві (1925–1937), Центральній державній єврейській бібліотеці ім. М. Вінчевського (1923–1938), в бібліотеках вишів та науково-дослідних інститутів. Відомо, наприклад, що крім консультативних осередків при ВБУ, при Київській ЦРБ ім. ВКП(б) працював бібліографічний гурток при клубі «Робос» [53, с. 75].

Значною мірою, розвитку НДРБ у Києві сприяла діяльність Київського бібліотечного об'єднання, що було створено при Головополітосвіті у 1924 р. та займалося розвитком методики бібліотечної роботи; організацією підвищення кваліфікації працівників; проведенням певних дослідів у галузі бібліотечної справи та бібліотекознавства; вивченням стану роботи та побуту бібліотекарів Київщини та ін. У період свого розквіту (1926–1927) об'єднання охоплювало 229 бібліотечних працівників (181 жінку і 48 чоловіків) [49, с. 90]. Київська міська мережа бібліотек у цей час складалася з великої центральної, дев'яти районних (70 тис. книг та 12 тис. постійних читачів), 19 профспілкових, п'яти самостійних книгозбірень для дітей [26, с. 6–7]. Крім того, діяли ще десятки бібліотек при школах, клубах, вишах, а також наукові, військові, профспілкові та інші спеціальні книгозбірні.

Базою для роботи Київського бібліотечного об'єднання була Київська ЦРБ ім. ВКП(б), при якій з ініціативи Н. Фрідьєвої почав функціонувати Міський бібліотечний семінар як форма курсової професійної підготовки фахівців. Заняття семінару відвідували 144 бібліотечних працівники, лекції для них читали досвідчені співробітники провідних бібліотек Києва і, звичайно, сама Н. Фрідьєва. Усвідомлюючи необхідність формування змістовної науково-методичної бази якісної підготовки бібліотечних фахівців, Н. Фрідьєва в лютому 1925 рр. створює при Київській ЦРБ ім. ВКП(б) самостійний структурний підрозділ – Кабінет бібліотекаря, матеріальну основу якого склали декілька сотень книг бібліотечної секції Кабінету політпросвітпрацівника Губполітосвіти, але вже через рік фонд Кабінету виріс до двох тисяч одиниць зберігання [7, с. 82–83]. Звичайно, саме члени Київського бібліотечного об'єднання становили актив Кабінету бібліотекаря як своєрідної лабораторії підвищення фахової майстерності, дискусійного клубу, центру надання методичної допомоги працівникам книгозбірень. Активісти об'єднання та Кабінету бібліотекаря на спільних засіданнях вивчали передовий бібліотечний досвід; обговорювали методичні питання; особливості бібліотечної техніки; аналізували дослідження, що здійснювались у книгозбірнях тощо. Для членів об'єднання в Кабінеті бібліотекаря щомісяця влаштовувалися лекції і семінари. Про великий інтерес до цієї форми роботи свідчить те, що в середньому на кожній з них були присутніми приблизно 80 осіб. Регулярно силами активістів проводилися конференції – з пи-

тань наукової організації праці, формування бібліотечного ядра, впровадження нової бібліотечної техніки тощо. При Кабінеті діяли сім гуртків за окремими напрямками бібліотечної роботи, один з яких (з вивчення сучасних проблем марксизму) очолював директор Київської ЦРБ ім. ВКП(б) у 1922–1928 рр. Я. Розанов (1889–1836). Крім того, при Кабінеті бібліотекаря працювали кілька методичних комісій – бібліографічна; з вивчення книги та читачів; роботи з малописьменними; з питань самоосвіти; раціоналізації бібліотечної справи. Коли, у 1929 р. при Київському округовому методичному комітеті інспектури народної освіти з метою посилення методичного керівництва мережею масових бібліотек округи було створено самостійну бібліотечну секцію на базі Кабінету бібліотекаря при Київській ЦРБ ім. ВКП(б), то вже в наступному році при секції діяло п'ять методкомісій: бібліографічна, раціоналізації бібліотечної праці, методкомісія в справі з малописьменними, в справі соціалістичного змагання в бібліотеках та сільська бібліотечна методкомісія. До роботи в них було залучено близько 40 провідних фахівців з Київської ЦРБ ім. ВКП(б) та інших книгозбірень міста. Крім того, окремі питання і завдання доручалися для опрацювання окремим виконавцям або невеликим тимчасовим робочим групам (комісіям). Так, комісія з раціоналізації бібліотечної справи розробляла плани роботи районних бібліотек, розглядала питання раціоналізації бібліотечної техніки, оплати за бібліотечні послуги та інші питання. Члени бібліографічної комісії уклали декілька рекомендаційних списків поточної літератури з різних галузей знань, підготували рецензії на найвидатніші новітні твори української, російської та іншомовних літератур. Саме в Кабінеті бібліотекаря розроблялися плани місячників української книги, програми конференцій, семінарів, нарад бібліотечних працівників [13, с. 58]. Для обговорення найважливіших методичних матеріалів та завдань щороку скликалися загальні наради бібліотечних працівників.

Однією з найактивніших при Кабінеті бібліотекаря була комісія з реалізації резолюції I Всеукраїнського бібліотечного з'їзду (1926), делегатів якої від київської групи бібліотекарів очолювали Д. Балика та Н. Фрідьєва. За участі останніх було розроблено конкретний план вивчення читачів і читачького попиту в бібліотеках Київської округи в 1926–1927 рр., який реалізовувався зусиллями членів профільної постійної комісії з вивчення читачів, що також діяла при Кабінеті бібліотекаря. Співробітники Кабінету (Н. Фрідьєва та її добровільні помічники, що працювали на громадських засадах) займалися розробкою питань теорії, методики та практики бібліотечної справи, а також підготовки кадрів. Для реалізації цих завдань при Кабінеті було сформовано спеціальну бібліотечку видань з проблем теорії і практики бібліотекознавства, бібліографії, а також з питань політосвітроботи.

Звичайно, у Києві найбільш значну НДР проводила одна з провідних бібліотек того часу – Всенародна бібліотека України (ВБУ). Аналізуючи досвід роботи ВБУ, видатний український бібліотекознавець і бібліограф, директор

цієї книгозбірні у 1923–1929 рр. С. Постернак (1885–1938) вказував, що ВБУ, розвиваючи НДР, набула рис установи зі сполученням науково-дослідної праці з безпосередньою виробничою діяльністю, що зазначена бібліотека є лабораторією для постійних спостережень, експериментів, дослідів в галузі бібліотекознавства, книгознавства та бібліографії [38; 39]. НДР була одним із провідних напрямів діяльності ВБУ, так само як і Кабінету бібліотекаря, що здійснювалася нерідко у тісній взаємодії з УНІКом та його структурним підрозділом – Кабінетом з вивчення книги і читача, що діяли при ВБУ. Першочергова увага приділялася дослідженню читачів, їхніх уподобань та інтересів. Результатом співробітництва ВБУ та Київської ЦРБ ім. ВКП(б) стала виконана на замовлення Головополітосвіти праця «Изучение читателя: опыт методики», котра була написана Д. Баликою та Н. Фрідьєвою (Москва, 1927, 2-е видання було надруковане вже через рік), яка активно використовувалася бібліотечними працівниками як навчальний посібник. До того ж, у другій половині 1920-х рр. постійна комісія з вивчення читачів Кабінету бібліотекаря провела в багатьох масових бібліотеках міста й Київської округи тиждень запису дослівного опитування читачів та збрала до 10 тис. письмових відповідей (в опитуванні взяли участь 22 бібліотеки міста і 12 районних книгозбірень Київської округи; загалом було зібрано 24 тис. документів) [48, с. 60]. Статті з окремих питань теорії і практики бібліотечної роботи провідних співробітників ВБУ, Київської ЦРБ ім. ВКП(б) регулярно друкувалися у журналі «Бібліологічні вісті» та в «Трудах УНІК’у» (праці П. Іноземцева, Я. Керекеза, Н. Фрідьєвої та ін.) [13, с. 60–61]. Наприкінці 1920-х рр., за висловом Я. Керекеза, Кабінет бібліотекаря став лабораторією (виробничою базою) з впровадження нових форм бібліотечної роботи як у місті, так і у межах Київщині в цілому [21, с. 114–116].

На початку 1930-х рр. у деяких провідних бібліотеках було створено науково-методичні відділи. Так, наприклад, у Харківській державній науковій бібліотеці ім. В. Г. Короленка науково-методичний відділ був створений у 1932 р. Втім, на початку 1930-х рр. як в Харківській державній науковій бібліотеці ім. В. Г. Короленка, так і в Київській ЦРБ ім. ВКП(б), ВБУ і в багатьох інших книгозбірнях, поступово розпочався занепад НДР, що пояснювалось загальною політикою держави щодо централізації управління, згортанням політики українізації та коренізації, кадровими чистками і репресіями щодо багатьох талановитих фахівців з різних галузей знань. Так, наприклад, на початку 1930-х рр. перестав працювати Кабінет бібліотекаря; занепала діяльність УНІК (ліквідовано у 1936 р.). Як правило, такі дії були безпосередньо пов’язані з розгорнутою політичною кампанією «проти буржуазного націоналізму та філософського ідеалізму». На початку 1930-х рр. внаслідок проведення зазначеної «кампанії» репресій зазнали майже всі провідні українські бібліотекознавці та книгознавці, зокрема Б. Борович, В. Іваницький, Ю. Меженко, О. Карпінська, М. Сагарда, С. Постернак, М. Ясинський та ін. У 1930-х рр. було репресовано і страчено С. Єфремова, В. Іванушкіна, М. Макаренка, С. Постернака, Я. Стешенка,

С. Якубовського та ін. Припинило свою діяльність більшість бібліотекознавчих та книгознавчих часописів. У 1933 р. були звільнені практично всі співробітники Науково-дослідного кабінету бібліотекознавства та бібліографії при ВБУ. Програми з вивчення національної книги та бібліографії були скасовані. У 1931–1932 рр. було повністю переглянуто і змінено методологічні підходи у НДРБ з метою наближення досліджень до «матеріалістично-діалектичного висвітлення процесів у бібліотекознавстві та бібліографії» [32, с. 12]. У новому підході нищівній критиці піддавалися майже всі попередні праці, теоретичні принципи і завдання. Поступово здійснювалася зміна конкретної наукової проблематики на загально-бібліотечну. Переважна більшість досліджень стала мати суто прикладний характер з орієнтуванням на соціалістичне будівництво. У 1930-х рр. перед дослідниками було поставлено нове завдання стосовно вироблення нової теорії бібліотечної справи, бібліографії, вивчення книги та читача, яка спиралась би на матеріалістично-діалектичну методологію, класову ідеологію соціалістичного будівництва.

Таким чином, період 1920-х – перша половина 1930-х рр. для розвитку НДРБ характеризується значним пошквалом досліджень читачів і читання, що спиралася на аналітичне опрацювання зібраних емпіричних матеріалів, отриманих за різними напрямками роботи книгозбірень. Було вдосконалено методи досліджень, розвинуто термінологічну систему бібліотекознавства та ін. Українськими дослідниками, фахівцями бібліотечної справи було закладено основи формування теоретико-методологічних засад бібліотекознавства. Також в провідних бібліотеках країни значного розвитку набув історичний напрям досліджень в різних галузях бібліотекознавства та книгознавства. В цілому, на рубежі 1920–1930-х рр. НДРБ в Україні носила комплексний характер з використанням широкого спектру соціологічних, історико-порівняльних, статистичних та інших методів, що активно застосовувалися й удосконалювалися особливо при дослідженні читачів та процесів читання. При зазначених дослідженнях були сформовані науково обґрунтовані теоретичні та практичні засади та принципи НДР. Була розроблена класифікація читацьких груп, над якою поряд із бібліотекознавцями (Ю. Балака, В. Іванушкін, Н. Фрідєва) працювали науковці інших галузей знань (О. Білецький, Д. Чижевський). Було обґрунтовано наукове визначення таким поняттям як «читач, читацький інтерес, читацький попит, книгодрукування». Науковці УНІКу вперше ввели в науковий обіг термін «читачівство», що є синонімом терміна «читачезнавство», який був обґрунтований російським дослідником В. Талововим на початку 1970-х рр. [35, с. 146–147]. Слід зазначити, що значні напрацювання в теоретичному, методологічному та методичному вивченні читачів у бібліотеках України належали співробітникам УНІКу при ВБУ, зокрема Кабінету вивчення книги й читача, активна діяльність якого припадала на 1926–1930 рр. Саме співробітники Кабінету розробили теоретичні основи українського радянського бібліотекознавства; започаткували такі дисципліни, як «бібліотечна соціологія» і «бібліотечна педагогіка».

У процесі Всеукраїнського обстеження бібліотек у другій половині 1920-х рр. було проведено значну дослідницьку роботу, розроблено певну систему методології НДРБ. У результаті розроблених уніфікованих анкет були отримані відомості про читачів та бібліотеки: склад їх фондів, професійних кадрів, бюджет, організацію обслуговування та ін. Таким чином, НДРБ сприяла розвитку вітчизняної бібліотекознавчої думки; заклала підвалини у формування теоретико-методологічних засад бібліотекознавства; опосередковано допомогла становленню та розвитку фахових видань, в яких оприлюднювалися результати наукових та практичних досліджень. Також поступово розроблялась методика проведення НДР. Так, наприклад, в галузі читачезнавства було розроблено концептуально-методологічне обґрунтування поетапного процесу дослідження (підготовчий етап, експериментальний, етап обробки інформації, формулювання висновків, впровадження результатів у практику). Результати прикладних досліджень відносно швидко впроваджувалися у практичну діяльність бібліотек.

На початку 1930-х рр. ситуація в розвитку НДРБ стрімко змінюється. З другої половини цього десятиліття ще більше посилюється ідеологічний тиск на організацію бібліотечного обслуговування населення в Україні. У свідомість бібліотечних працівників наполегливо впроваджувалася думка, що їх головним завданням є політичне просвітництво населення, перетворення бібліотек у центри, що активно сприяють мобілізації мас на виконання п'ятирічного плану соціалістичного будівництва. Окрім того, згідно Постанови ЦВК СРСР «Про бібліотечну справу в Союзі РСР» від 27 березня 1934 р. впроваджувалася чітка система державного керівництва бібліотечною справою. 26 липня 1934 р. аналогічну постанову «Про роботу масових бібліотек», присвячену питанням підвищення якості діяльності книгозбірень, було прийнято в Україні. В цей час (1933–1934 рр.) в країні провели реєстраційний перепис усіх бібліотек. Було розроблено загальний план заходів із розширення та посилення бібліотечної мережі, який передбачав створення в усіх областях державних обласних бібліотек. Таким чином, з 1934 р. протягом другої половини 1930-х рр. провідні масові бібліотеки в Україні було перейменовано на обласні, які поступово ставали інформаційно-методичними і координаційними центрами з питань бібліотекознавства й книгознавства для книгозбірень певної області. Було також організовано створення центральних районних бібліотек, а також відкриття при великих підприємствах і радгоспах стаціонарних бібліотек з пересувними відділеннями в цехах, гуртожитках тощо.

У той же час вироблені раніше методологічні принципи та пропозиції не мали подальшого впливу на розвиток НДРБ. До того ж, вітчизняне бібліотекознавство та книгознавство продовжувало зазнавати нищівної руйнації у період репресій 1936–1938-х рр. (було засуджено до таборів та страчено тисячі українських науковців, у тому числі книгознавців, бібліотекознавців, бібліографознавців). Таким чином, внаслідок репресій, ідеологічного тиску, певних

змін у бібліотечній політиці у другій половині 1930-х і до початку 1950-х рр. НДРБ майже припинилася, зокрема не було створено жодної наукової праці, у якій розглядалася б проблема вивчення читачів, окрім поодиноких статей про «читачів-передовиків виробництва», коло читання яких обмежувалося творами класиків марксизму-ленінізму та програмними творами радянських письменників [34, с. 21]. Лише наприкінці 1950-х рр. дослідження читачів почало відновлюватися. Значною мірою цьому сприяли окремі соціологічні дослідження, що почали здійснюватися в бібліотеках.

Звичайно, подальшому розвитку бібліотечної справи та НДРБ на багато років завадили руйнівні наслідки Другої світової війни. У 1947 р. Постановою Ради Міністрів УРСР «Про заходи щодо зміцнення районних і сільських бібліотек» було намічено план бібліотечного будівництва, який став основою для розробки перспективних планів розвитку бібліотечної справи в окремих областях, районах і населених пунктах країни. При цьому враховувалися рекомендації республіканської наради бібліотечних працівників України (1948) про раціональне розміщення бібліотек, про координацію діяльності відомств і організацій при плануванні бібліотечної мережі, про використання відомчих бібліотек для обслуговування масового читача. Проте, у другій половині 1940-х – на початку 1950-х рр. піднялася нова хвиля репресій проти «українського буржуазного націоналізму», що, звичайно, позначилося й на розвитку бібліотечної справи та організації НДРБ. Втім, у першій половині 1950-х рр. в окремих провідних книгозбірнях країни все ж таки здійснювалась певна НДР, зокрема, у Державній публічній бібліотеці УРСР (нині – НБУВ), після проведення відповідних наукових досліджень, було підготовлено низку методичних та рекомендаційних матеріалів для масових бібліотек, зокрема з питань організації абонементів, каталогів, діяльності читальні, консультаційної роботи тощо (керівник – С. Петров). У 1950-х рр. основна проблематика НДРБ охоплювала питання організації ефективної роботи масових бібліотек у повоєнний період, формування їхнього «книжкового ядра», типових каталогів, картотек. Переважно, така робота здійснювалась працівниками методичних підрозділів, що створювалися в обласних книгозбірнях.

Після оприлюднення положення про «Організацію методично-бібліографічних відділів при обласних бібліотеках» (1958) організація та проведення НДР в зазначених книгозбірнях дещо позвавилася. Надалі положення від 13 квітня 1964 р. «Про організацію науково-методичної і бібліографічної роботи наукових бібліотек на допомогу бібліотекам республіки» і положення від 31 серпня 1964 р. «Про наукову роботу обласних бібліотек» Міністерства культури УРСР сприяли системній централізованій організації та активізації НДРБ країни. З цього часу НДР набула якісно нового етапу свого розвитку.

У другій половині 1960-х рр. державні обласні бібліотеки набувають статусу наукових закладів. У книгозбірнях розпочалося наукове формування та вивчення книжкових фондів, розвивалася відповідна спеціалізована структу-

ра бібліотек, зокрема методичні відділи реорганізовано в науково-методичні, набуває нової функції координація науково-методичної та науково-дослідної роботи. Розвитку НДРБ сприяло проведення восени 1966 р. спеціального семінару заступників директорів обласних бібліотек з наукової роботи, на якому розглядалися питання активізації участі обласних бібліотек у проведенні наукових досліджень, зокрема з вивчення проблем читання в масових бібліотеках. Подальший розвиток НДРБ отримала після наказу Міністерства культури СРСР «Про організацію науково-дослідної роботи з бібліотекознавства і бібліографії» (1967) і створення у структурі провідних бібліотек країни науково-дослідних відділів з бібліотекознавства. Таким чином, наприкінці 1960-х рр. були створені сприятливі умови для значного піднесення НДР у бібліотеках різних типів і видів. До того ж, у цей час бібліотекознавство виокремлюється у самостійну галузь науки [42, с. 12]. На рубежі 1960–1970-х рр. утворюються окремі відділи НДР в обласних, республіканських та інших провідних бібліотеках країни. НДРБ розгорталася, переважно, у напрямі розвитку соціологічних досліджень в книгозбірнях, вивчення особливостей роботи провідних бібліотек, дослідження питань бібліотечного обслуговування, технології бібліотечної діяльності, формування бібліотечного фонду.

Розпочалося поглиблене вивчення низки важливих проблем теорії і практики бібліотечної справи. У другій половині 1960-х – першій половині 1970-х рр. у бібліотеках активно проводилися широкомасштабні соціологічні дослідження, які надавали різні фактографічні матеріали про коло читання, читацькі інтереси, читацьку активність різних груп користувачів книгозбірень. Разом з тим, регіональні особливості, національні характеристики, їх вплив на вибір друкованих джерел, мовні переваги у читанні залишалися часто за межами загальносоюзних досліджень. Проте, українські фахівці бібліотечної справи у 1970-х рр. вивчали особливості мотивів вибору творів художньої літератури, улюблених жанрів та авторів; характер інтенсивності читання; специфіку читацьких потреб та інтересів, зокрема студентської та робітничої молоді. Взагалі, у 1970-ті рр. високого темпу розвитку набувають процеси централізації бібліотечного обслуговування населення та перебудови бібліотечної мережі на принципах створення єдиної системи бібліотек усіх видів і типів. На цьому етапі активізувалося теоретичне вивчення основ НДРБ, відбувалося також напрацювання навичок дослідницької роботи та практичного засвоєння умінь у процесі проведення досліджень, оволодіння науково-дослідними програмами, методиками й процедурами збору інформації. Також в цей час продовжувався розвиток діяльності науково-дослідних відділів в обласних бібліотеках країни як центрів організації проведення наукових досліджень та координації НДРБ. Втім, тематика бібліотекознавчих наукових досліджень, що проводилися централізовано, була часто однаковою для бібліотек різних видів і відрізнялася лише за регіональними особливостями. Переважно, вона була зосереджена на вивченні фондів, різних аспектів читання, характеристиці читацького попиту.

В цілому, в результаті проведених досліджень у бібліотеках відбулося посилення координаційних зв'язків щодо комплектування фондів книгозбірень, зокрема була напрацьована певна система створення координаційних планів формування фондів бібліотек-депозитаріїв; рідшими стали випадки дублювання НДР в бібліотеках.

Важливим чинником розвитку НДРБ було створення у 1973 р. Ради з координації НДР при Міністерстві культури УРСР, яка організувала обговорення основних напрямів бібліотекознавчих досліджень, забезпечувала впровадження в життя висновків і рекомендацій результатів наукових досліджень, які носили, переважно, комплексний, міжвідомчий характер та здійснювалися за єдиним планом і спільною методикою. У 1970-х рр. також було створено декілька проблемних комісій, які так само сприяли координації проведення централізованих та регіональних досліджень не лише в масових бібліотеках, а й в книгозбірнях інших видів і типів. Зокрема, протягом 1978–1990 рр. активно діяла проблемна комісія «Загальнотеоретичні питання бібліотекознавства, бібліографознавства. Історія бібліотечної справи», яка зробила вагомий внесок у розвиток вітчизняної бібліотечної науки та НДРБ. В цілому, Рада з координації НДР готувала п'ятирічні координаційні плани, положення про організацію НДР, розробляла принципи співробітництва та кооперації бібліотек, а також організувала обговорення та впровадження в практику результатів бібліотекознавчих досліджень [31]. Також значущою подією в ознайомленні бібліотечних фахівців України з розвитком НДРБ було започаткування у 1976 р. видання «Огляд науково-дослідної роботи в галузі бібліотекознавства, теорії бібліографії та історії книги» (надалі – «Огляд науково-дослідної роботи бібліотек та вищих навчальних закладів культури України в галузі бібліотекознавства, бібліографознавства і основ книгознавства»), яке було підготовлене працівниками науково-дослідного відділу Державної республіканської бібліотеки УРСР імені КПРС (нині – Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого) з метою ознайомлення бібліотечної громадськості з основними напрямками наукової діяльності бібліотек України та найбільш актуальними темами досліджень [37]. Для підготовки першого випуску даного видання було проаналізовано та узагальнено емпіричні матеріали та праці з методики вивчення читачьких запитів та інтересів, обліку попиту і порівняльного аналізу динаміки фондів за галузевим складом, хронологічною глибиною, відповідністю читачьким потребам, а також дослідження з вивчення специфіки читачьких інтересів окремих професійних груп читачів (селян, робітників), мотивів звернення користувачів до читальних залів та ін. Було констатовано, що методики, розроблені на союзному рівні, адаптувалися та доопрацьовувалися для застосування їх в бібліотеках України [28, с. 10].

У 1980-ті рр. демократизація політичного життя суспільства та подальший розвиток «перебудови» країни, вплинули на тематичну спрямованість наукових досліджень, що проводились в бібліотеках. НДРБ на цьому етапі харак-

теризується наближенням наукових досліджень до конкретних завдань, які стояли перед вітчизняними книгозбірнями; вивченням специфіки читацьких інтересів відносно різних жанрів і видів літератури, особливостей національного та інтернаціонального в читанні; визначенням рівня роботи бібліотек з точки зору реалізації їхніх соціальних функцій. Ще на початку 1980-х рр. були складені дворічні плани впровадження результатів НДР у практику бібліотек країни, які з 1986 р. набули міжвідомчого характеру і стали відігравати позитивну роль у розгортанні дослідницької діяльності практично в усіх ОУНБ України. У другій половині 1980-х рр. у бібліотеках України розгорнулися дослідження з вивчення задоволення читацьких запитів окремих національних груп населення; виявлення інтересів та попиту на українську художню літературу; висвітлення відповідності укомплектованості фондів запитами читачів. Протягом цього часу набула свого розвитку українська школа соціологічних досліджень у бібліотеках. Зокрема, було розроблено нові стандарти проведення соціологічних досліджень, визначено принципи соціології читання (принцип соціокультурної обумовленості, відносної самостійності національних та регіональних досліджень, принцип діалогічності відносин між бібліотекою і читацькою аудиторією та ін.). Проведені в бібліотеках дослідження розширили знання про українських читачів та специфіку їхніх читацьких інтересів, зокрема стосовно попиту різних груп користувачів за тематикою та мовною ознакою. У бібліотеках вивчалися особливості бібліотечного обслуговування окремих національних груп населення України, бібліотечно-бібліографічне та інформаційне забезпечення спеціалістів АПК, ефективність використання літератури різних народів та ін. Вперше було проведено багатоаспектне дослідження читання української художньої літератури під час комплексної соціологічної розвідки «Читацькі інтереси та попит на українську художню літературу в бібліотеках республіки». Також вивчалися фонди, сучасний літературний процес, його змістовні та видавничі складові (тиражі, поліграфічне оформлення, актуальність тематики тощо). Інтеграція проблем бібліотекознавства і соціології зумовила появу такого напряму досліджень, як соціологія читання, що розширювало знання об'єктивних закономірностей читання та його теоретичного осмислення у розвитку бібліотечних процесів.

Аналіз конкретно-соціологічних даних про книгообмін в Україні, про структуру читання і читацькі інтереси дозволив розробити науково обґрунтовані рекомендації з удосконалення бібліотечної справи, її управління та обслуговування читачів. У 1989 р. була створена Соціологічна служба з вивчення читання, що сприяла отриманню бібліотечними фахівцями інформації про формування читацьких інтересів та уподобань. Скорочення в цей час кількості загальносоюзних досліджень дало змогу розширити коло самостійних республіканських, регіональних та локальних наукових розвідок. Як і в попереднє десятиліття, в полі зору дослідників діяльності бібліотек були книжкові фонди, читання, читач та його попит. Проте, найбільш фундаментальним стало

міжвідомче загальносоюзне дослідження «Рациональне розміщення та використання бібліотечних ресурсів в країні» (1981–1986), де проблема вивчалася на двох рівнях – галузевому та територіальному з врахуванням об'єктивних потреб фахівців народного господарства (аналізувалися не тільки склад читачів, їхні запити і відмови, але й відомості про населення, його структуру, зайнятість у народному господарстві та ін.). Результати даного дослідження виявили специфіку формування бібліотечних ресурсів в країні, диспропорції у забезпеченості спеціальною літературою фахівців різних галузей народного господарства, зокрема низьку забезпеченість виданнями іноземними мовами, слабку взаємодію бібліотек [28, с. 10].

З отриманням незалежності України зміст і організація НДРБ суттєво змінилися. Організацію НДР почали формувати у межах комплексних цільових програм, грантів міжнародних організацій, господарських угод, проектів, контрактів [42, с. 12]. У період розвитку НДРБ у 1991–2021 рр. відбувалося формування наукових шкіл навколо визнаних лідерів бібліотечної галузі та науково-дослідних структур провідних бібліотек; з'явилася значна кількість нових професійних періодичних видань («Бібліотечний вісник», «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія», «Вісник Книжкової палати», «Вісник Харківської державної академії культури» та ін. (всього приблизно два десятки)). Окрім профільних вишів культури до бібліотекознавчих досліджень активно долучалися Київський, Львівський, Ніжинський, Одеський, Рівненський університети, які організували видання окремих серій вісників (чи збірників наукових праць) з бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства. У декілька разів збільшилася кількість наукових публікацій і кількість захищених дисертацій у порівнянні з попереднім періодом. У деяких провідних бібліотеках було відкрито окремі спеціалізовані наукові центри, відділення аспірантури та спеціалізовані ради із захисту дисертацій. Значно зросла наукова активність публічних бібліотек, завдяки чому відбулося широке залучення до НДР бібліотекарів-практиків. Досить інтенсивно бібліотеками проводилися локальні маркетингові соціологічні дослідження. Також характерною рисою НДРБ даного періоду є зменшення ролі центральних бібліотек як організаторів досліджень, спрямованих на збір порівняльних і репрезентативних даних для наукового обґрунтування регіональної та державної бібліотечної політики. При цьому, інтенсивність НДР центральних бібліотек збільшувалася, а тематика урізноманітнювалася незважаючи на те, що основними темами досліджень залишалися читання і читацькі інтереси. Зазначена тенденція зменшення ролі центральних бібліотек в організації НДРБ можливо зумовлена таким соціальним фактором, як децентралізація управління сферою культури. До того ж, у другій половині 1990-х – на початку 2000-х рр., відбулося значне скорочення мережі бібліотек і, відповідно, числа бібліотечних працівників, погіршилось їхнє матеріальне становище; намітилася криза в системі професійної бібліотечної освіти; кардинально змінилася діяльність методичних бібліотечних цен-

трів різного рівня. Відомо, що з 1991 до 2011 р. в Україні було закрито понад чотириох тисяч публічних бібліотек [6, с. 7].

Зазначений період також характеризується закриттям або реорганізацією відділів НДР та соціологічних служб в бібліотеках регіонів, а також послабленням координаційних зв'язків, що зумовило збільшення кількості локальних досліджень, котрі було спрямовано на вивчення стану комплектування фондів, читацьких потреб та ступеня їхнього задоволення в публічних бібліотеках країни (зокрема на українську художню книгу). Певна частина досліджень була направлена на створення моделі обслуговування читачів. Вивчення питань комплектування фондів було зумовлено тим, що з початку 1990-х рр. українська видавнича справа переживала різкий спад свого розвитку, було зруйновано систему державного книговидавання та централізованого забезпечення фондів бібліотек новими виданнями. На базі книгозбірень п'яти регіонів було проведено дослідження загальнодержавного характеру «Відповідність комплектування фондів бібліотек репертуару видавничої продукції України в 1995 році». Результати даного дослідження довели, що обсяг нових надходжень до ОУНБ складав у різних бібліотеках від 6 до 38% від рівня 1991 р. В умовах книговидавничої кризи, припинення надходження з 1993 р. обов'язкового примірника творів друку країн СНД, стало актуальним вивчення змістовно-мовних потреб користувачів, відповідності інформаційних ресурсів запитам читачів, дослідження попиту на періодичні видання та ін. [28, с. 11].

У результаті загальнодержавного соціологічного дослідження «Читацькі потреби та стан їх задоволення в бібліотеках України» (1991) було отримано різноманітну інформацію щодо соціально-демографічного та соціально-професійного складу читачів книгозбірень, характер їхніх запитів, мотивів звернення до бібліотеки, оцінки системи обслуговування, незадоволеного читацького попиту. В процесі зазначеного дослідження вивчалися: структура читацької аудиторії та зміни, що в ній відбулися порівняно з попередніми роками; читацькі уподобання, мотиви звернення до книги та чинники, котрі на них впливають; найпопулярніші видання та попит на літературу з різних галузей знань тощо. Під час дослідження вивчалася також проблема невідповідності фондів масових бібліотек республіки сучасним запитам читачів, що призвело до значного зменшення їх кількості в бібліотеках.

У 1999–2000 рр. було вперше здійснено багатоаспектне загальнодержавне дослідження «Соціальний портрет бібліотекаря», матеріали якого, на основі залучення соціологічних методів дослідження, дозволили скласти узагальнений портрет бібліотечного працівника, його фахові характеристики, визначити завдання щодо підвищення професійного рівня тощо. Невипадково, що ще у 1992 р., завдяки інтенсивному розвитку та поширенню соціологічних досліджень, було створено нове спеціальне видання інформаційно-аналітичного бюлетеня «Соціологічні дослідження в бібліотеках», що видає Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого. Головна мета зазначеного про-

довжуваного видання – це всебічне та оперативне ознайомлення бібліотечної громадськості, викладачів, аспірантів, студентів вишів з соціологічними дослідженнями, що проводяться в книгозбірнях країни (до 2019 р. було опубліковано 50 випусків цього видання) [44]. Зазначене доводить, що даний вид НДРБ – соціологічні дослідження – став невід’ємною частиною діяльності більшості ОУНБ України.

Таким чином, 1990-ті рр. дали значний імпульс для розвитку як окремих досліджень, так і загальних методологічних підходів до вивчення галузевої науки, що позначилося й на оновленому визначенні бібліотекознавства як наукової дисципліни. Слід зазначити, що 31 березня 1992 р. Постановою № 162 Кабінету Міністрів України «Про державну реєстрацію науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт і дисертацій» було запроваджено обов’язкову щорічну державну реєстрацію відкритих науково-дослідних робіт. Крім процедури реєстрації науково-дослідних робіт, яка була покладена на Український інститут науково-технічної та економічної інформації, зазначений документ законодавчо закріплював формування баз і банків даних, підготовку низки інформаційних матеріалів, а також міждержавний обмін інформацією [42, с. 13].

На початку XXI ст. у бібліотеках України активно почала збільшуватись загальна кількість наукових досліджень, підвищувався рівень підготовки програм та методик їх проведення, висновків і пропозицій за їхніми результатами; складнішими стали проблеми, що розглядалися; розширилося територіальне охоплення досліджень. До проведення НДР почали приєднуватися не тільки фахівці ОУНБ, а й працівники міських та районних бібліотек. Деякі дослідження були спрямовані на вивчення шляхів реалізації низки законів і державних програм у галузі бібліотечної справи. Зокрема, у межах виконання Закону України «Про Національну програму інформатизації» (№ 74/98-ВР від 04.02.98) було організовано та проведено загальнодержавне дослідження «Електронні інформаційні ресурси бібліотек України» (2001), яке вперше дозволило одержати цілісну картину стану інформатизації регіональних книгозбірень, визначити рівень та потенціал кожної з базових бібліотек, побачити проблеми, що потребували певного вирішення як на рівні окремої бібліотеки, так і галузі в цілому. Нині, у зв’язку з впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій, кожна бібліотека вирішує для себе питання організації віддаленого доступу та електронного доставляння документів, обслуговування читачів інформацією на електронних носіях, створення власних електронних колекцій [42, с. 13]. Отже, характерною рисою НДРБ в Україні на поч. XXI ст. є їх орієнтація на розкриття саме проблем інформатизації. Взагалі, в зазначений період вибір наукової теми здійснювався керівництвом бібліотеки, переважно, самостійно, без погодження з бібліотеками інших систем та відомств, що мало як позитивні, так і негативні моменти (не налагоджено координацію НДРБ, звідси й певне дублювання роботи; низький процент практичного впровадження результатів досліджень; відсутність постійного наукометричного аналізу стану НДР та ін.).

Актуальними у зазначений період були також дослідження з вивчення незадоволеного читацького попиту на вітчизняну книжкову продукцію, процесів динаміки фондів книгозбірень, зокрема вивчення стану комплектування й використання деяких сегментів фондів, наприклад, книжкового розділу «Суспільні науки»; фонду вітчизняних журналів економічної й правової тематики тощо. Наприклад, у 2007 р. було проведено дослідження «Публічні бібліотеки України в контексті соціокультурного простору регіону», в результаті якого було доведено, що бібліотеки – найбільш популярні, авторитетні та відвідувані заклади культури в регіонах і сільській місцевості. Проте, в цьому ж році було проведено дослідження «Сільська бібліотека на мапі України», яке засвідчило, що зазначені книгозбірні знаходяться в глибокому кризовому стані, незважаючи на те, що це єдині безкоштовні та відносно доступні заклади культури у сільській місцевості [5, с. 441].

На початку ХХІ ст. дослідження, що проводилися у бібліотеках України дозволили виявити регіональні особливості діяльності книгозбірень, зокрема науково-методичної, науково-бібліографічної роботи, організації соціологічної служби та соціологічних досліджень, вивчення історії бібліотек та бібліотечної справи певної місцевості тощо. Особливого розвитку, у порівнянні з попереднім періодом, протягом 30 років незалежності України, отримали дослідження в галузі історії бібліотечної справи та бібліотечної науки (особливо, в провідних бібліотеках країни: НБУ ім. Ярослава Мудрого, НБУВ, Одеській національній науковій бібліотеці, Харківській державній науковій бібліотеці ім. В.Г. Короленка, Національній науковій сільськогосподарській бібліотеці НААН України, Державній науково-педагогічній бібліотеці України ім. В.О. Сухомлинського, Львівській національній науковій бібліотеці України ім. В. Стефаника та ін.). Певні здобутки у дослідженні історичних аспектів розвитку бібліотечної справи мають ОУНБ. Серед найбільш вагомих були такі дослідження як «Історія бібліотечної справи в області» (Запорізька ОУНБ, з 2001 р.), «Історія Харківського друку», «Історія Слобожанщини: бібліотечний аспект», «Історія ХДНБ ім. В.Г. Короленка» (ХДНБ, 2006), «З історії розвитку народних сільських бібліотек-читалень Чернігівщини кінця ХІХ – поч. ХХ ст.» (Чернігівська ОУНБ, 2006) та ін. [29, с. 19]. Збірники праць з історії бібліотек видавали майже всі регіональні та галузеві книгозбірні України, які мають у своєму підпорядкуванні певну мережу бібліотечних закладів.

Таким чином, національні, великі спеціалізовані бібліотеки України, ОУНБ є провідними центрами НДР, від організаційної та координаційної роботи яких багато в чому залежить розвиток НДРБ. В зазначених установах організація та здійснення фундаментальних і прикладних наукових досліджень втілюється у:

- наукових дослідженнях з питань галузевого бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, інформаційної діяльності, джерелознавства, біографістики, історії освіти та науки;

- вивченні предметів, що становлять об'єкт національного та культурного надбання;
- формуванні теоретико-методологічних засад науково-інформаційного забезпечення інноваційного розвитку бібліотек;
- реалізації результатів НДР у науково-дослідній, культурно-просвітницькій, інформаційно-бібліографічній діяльності бібліотек;
- виданні науково-методичних, науково-бібліографічних, аналітичних та інших матеріалів;
- підвищенні ефективності електронних ресурсів;
- розвитку нових форм і напрямів інформаційно-бібліотечної, науково-дослідної, культурно-просвітницької діяльності книгозбірень;
- розширенні науково-інформаційного співробітництва з національними та міжнародними бібліотечними осередками [30, с. 15].

Наукова новизна сучасної НДРБ, переважно, зводиться до: розроблення основних напрямів становлення та розвитку мережі бібліотек України; формування концептуальних положень науково-інформаційного забезпечення читачів; вивчення та розвитку теоретичних засад формування всеукраїнського інформаційного ресурсу; започаткування й упровадження науково-методичних та організаційних засад інформаційно-аналітичного забезпечення бібліотечної діяльності, теоретичних і науково-практичних аспектів створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу; визначення ключових напрямів модернізації науково-інформаційної діяльності провідних книгозбірень України. Перспективна стратегія розвитку НДРБ включає проектний метод планування НДР з метою концентрації ресурсів на вивченні пріоритетних тем; ширше використання досягнень світової бібліотечної науки; розвиток системи економічного фінансового стимулювання НДРБ і впровадження її результатів; формування ринку бібліотечного наукового продукту; системний наукометричний аналіз стану НДРБ, окремих її галузей і напрямів [42, с. 15].

Отже, аналіз розвитку НДРБ доводить, що бібліотека – не лише функціональна, а й наукова установа, проблематика досліджень якої пов'язана з бібліотечно-інформаційною діяльністю, з інформаційними потребами користувачів, з стосунками книгозбірень і суспільства, з книгою та іншими документами, які постають одними з основних об'єктів наукових досліджень бібліотечних фахівців. НДРБ вирішує проблеми розвитку не тільки книгозбірні або бібліотечної сфери в цілому, а й робить значний внесок у піднесення культури, науки, освіти, інформаційної діяльності та має важливе значення у збереженні документних культурних цінностей, а також сприяє трансляції з покоління в покоління культурної і духовної спадщини суспільства, що втілена в документах. Важливим фактором змін у НДРБ є внутрішня логіка розвитку бібліотекознавства, рівень теоретичного осмислення бібліотечної діяльності [42, с. 16–17].

Отже, у результаті вивчення матеріалів з досліджуваної тематики пропонується виокремлювати такі основні періоди розвитку НДРБ в Україні:

1-й: початковий період (остання третина XIX – початок XX ст.), коли було закладено певну базу для розвитку наукової діяльності в бібліотеках. Цьому періоду було властиве накопичення різних початкових емпіричних фактів, які потребували подальшої систематизації. Зокрема, було закладено основи для формування бібліотекознавства як самостійної науки та забезпечено подальший її розвиток від прикладної до фундаментальної науки, чому значною мірою сприяла НДР в бібліотеках, яка проводилася у даний період, переважно, окремими дослідниками. На поч. XX ст. НДРБ почала набувати форм окремого виду бібліотечної діяльності. Характерною особливістю цього періоду було те, що теоретичні засади бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства розвивалися фахівцями, які розглядали бібліотеку як базу для наукових досліджень.

2-й: організаційно-структурний (1920-ті – середина 1930-х рр.), під час якого сформувалася певна методологія бібліотекознавчих досліджень та були створені окремі науково-дослідні структури (або підрозділи) при провідних книгозбірнях країни, де поступово виокремлювалися такі напрями наукової діяльності як: вивчення загальних питань бібліотекознавства та бібліотечної справи; дослідження розвитку окремих бібліотечних процесів, історії, сучасного стану бібліотечної справи, діяльності окремих типів і видів бібліотек; аналіз принципів організації бібліотечної справи та бібліотек тощо. Значне місце у НДРБ у даний період займали дослідження стану читання, інтересів та запитів читачів (у вивченні читачів та читання в Україні були сформовані науково обґрунтовані теоретичні та практичні засади та принципи НДР). НДРБ поступово набувала комплексного характеру з використанням широкого спектру соціологічних, історико-порівняльних, статистичних методів. Результати досліджень, переважно, відносно швидко впроваджувалися у практичну діяльність бібліотек.

3-й: період занепаду НДРБ (друга половина 1930-х – кінець 1950-х рр.) характеризується згортанням НДРБ, коли внаслідок репресій 1930-х рр., скасування політики українізації та коренізації, руйнівних наслідків Другої світової війни розвиток НДРБ майже припинився.

4-й: організаційно-розбудовчий період піднесення та активізації НДРБ (початок 1960-х – 1991 рр.) визначається такими етапами, коли: державні обласні бібліотеки набувають статусу наукових закладів (друга пол. 1960-х рр.); методичні відділи реорганізовано в науково-методичні; утворюються окремі відділи НДР в обласних, республіканських та інших провідних бібліотеках країни (на рубежі 1960–1970-х рр.); було організовано спеціальну Раду з координації науково-дослідної роботи (1973) та декілька проблемних комісій при Міністерстві культури України. У зазначений період у книгозбірнях розпочалося наукове формування та вивчення книжкових фондів, активно проводилися соціологічні дослідження, вивчався і розповсюджувався кращий досвід серед бібліотек, досліджувалися питання бібліотечного обслуговування, технології бібліотечної

діяльності, формування бібліотечного фонду тощо. У провідних бібліотеках активно розвивалася координаційна функція щодо проведення науково-дослідної та науково-методичної роботи. Дослідження носили часто комплексний, між-відомчий характер, здійснювалися за єдиним планом і спільною методикою. Даний період визначається теоретичним вивченням основ НДРБ; оволодінням науково-дослідними програмами, методиками й процедурами збирання та аналізу інформації; становленням і розвитком діяльності науково-дослідних відділів в провідних (зокрема, обласних) бібліотеках країни як центрів організації проведення наукових досліджень та координації НДРБ, яка характеризується: наближенням наукових досліджень до конкретних завдань; вивченням специфіки читацьких інтересів, певних особливостей у читанні; визначенням рівня реалізації соціальних функцій бібліотек. Вивчалися також бібліотечні фонди, сучасний літературний процес тощо. Певний розвиток отримала українська школа соціологічних досліджень у бібліотеках.

5-й: реорганізаційно-модернізаційний період розвитку НДРБ (1991–2021 рр.), що характеризується: організацією наукової роботи у межах комплексних цільових програм, грантів, господарських угод, проектів і контрактів; утворенням при провідних бібліотеках окремих спеціалізованих наукових центрів, відділень аспірантури та спеціалізованих рад із захисту дисертацій; формуванням та подальшим розвитком наукових шкіл; створенням значної кількості нових професійних періодичних видань; інтенсифікацією ведення НДР; розмаїттям наукової тематики. Втім, у зазначений період зменшується роль центральних бібліотек в організації НДРБ; було закрито або реорганізовано відділи НДР та соціологічних служб в деяких бібліотеках регіонів; відбулося послаблення координаційних зв'язків тощо. Однак, рівень підготовки програм та методик їх проведення підвищувався, загальна кількість наукових досліджень збільшувалась. Інтенсивно розвивалися соціологічні дослідження; наукові розвідки, що розкривали питання інформатизації, функціонування електронних бібліотек, каталогізації електронних ресурсів, вивчення незадоволеного читацького попиту. Більш ґрунтовними стали наукові розробки з аналізу та характеристики процесів динаміки формування та збереження бібліотечних фондів; виявлення регіональних особливостей діяльності книгозбірень; вивчення історії бібліотек та бібліотечної справи. НДРБ все більше набувала рис міждисциплінарного характеру (проте, як і раніше, НДРБ мала, переважно, суто прикладний характер).

Найбільш поширеною формою НДРБ протягом останніх двох періодів її розвитку залишаються соціологічні дослідження, які допомагають налагодити зворотний зв'язок з читачами, визначити місце бібліотеки в умовах інформатизації, проаналізувати потреби читачів в бібліотечних послугах та ін. Цей вид досліджень набуває все більшої популярності, так як дає можливість швидко отримати картину стану бібліотечних процесів і явищ, що вивчаються, визначити їх динаміку та тенденції подальшого розвитку. Соціологічні дослідження

в ОУНБ України, у міських та районних книгозбірнях, діяльність яких активізувалась з другої пол. 1990-х рр., розкрили та дозволили проаналізувати особливості потреб і запитів читацької аудиторії різних видів і типів бібліотек, мету відвідувань, інформаційні інтереси, уподобання користувачів; виявити проблеми відповідності інформаційних ресурсів книгозбірень запитам читачів, що дозволило передбачати та корегувати певні зміни у функціях бібліотек, визначати стратегію комплектування, розвиток інформаційних ресурсів, організацію нових структурних підрозділів, зміни у технологічних циклах, що сприяють удосконаленню традиційних та пошуку нових форм обслуговування читачів. Накопичений досвід вивчення читачів та його науковий аналіз обумовив необхідність виокремлення бібліотечного читачезнавства у самостійну наукову дисципліну, що було зумовлено певними традиціями та особливостями розвитку НДР в бібліотеках; суспільною потребою в науковому пізнанні особи користувача та читацької діяльності в цілому; диференціацією бібліотечного читачезнавства на спеціальні дисципліни й дослідні напрями [35, с. 146].

Дослідження питань формування та збереження бібліотечних фондів протягом всіх періодів розвитку бібліотечної справи займали одне з провідних місць в НДРБ. В останній період вони були зумовлені такими офіційними документами як «Програма збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000–2005 роки» та «Концепція державної програми збереження бібліотечних фондів на період до 2020 року». Поширеними в зазначений період були також дослідження, що торкалися питань функціонування електронних бібліотек та каталогізації електронних ресурсів. Зокрема, фахівці провідних книгозбірень довгий час розробляли проект створення Національного формату представлення бібліографічних даних УкрМАРК. Позитивним є те, що дослідження бібліотек завершувалися не лише науковими звітами, а й підготовкою окремих видань, зокрема, збірників праць, колективних монографій, бібліографічних та методичних посібників; вдосконаленням картотек та каталогів; створенням віртуальних музеїв і виставок тощо. У період незалежності країни НДРБ все більше набуває рис міждисциплінарного характеру, перетинаючи встановлені кордони між галузями знань, формуючи нові напрями наукових досліджень (наприклад, такі як бібліотечна соціологія, бібліотечна валеологія, бібліотечна етнологія, бібліотечна статистика, бібліотечна політологія та ін.) [42, с. 12]. Триває пошук якісних критеріїв та ознак оцінювання НДРБ. Отже, аналіз звітних матеріалів національних, обласних, провідних відомчих бібліотек України сучасного періоду розвитку НДРБ (1991–2021 рр.) засвідчує, що нині, як і в роки попереднього періоду (початок 1960-х – 1991 рр.), першорядні наукові, публічні, відомчі, вишівські бібліотеки ведуть НДР, яка має, переважно, прикладний характер і спрямована на удосконалення діяльності як окремої бібліотеки, так і бібліотечної справи регіону (області) або мережі установ в цілому [30, с. 15]. В останній період все більше до цієї роботи залучаються, окрім обласних, ра-

йонні, провідні міські та сільські книгозбірні. Більшість досліджень у бібліотеках можна умовно розподілити за такою проблематикою:

- 1) Вивчення ролі та місця бібліотеки в сучасних умовах.
- 2) Вдосконалення організації, змісту та форм бібліотечного обслуговування користувачів.
- 3) Характеристика інформаційних потреб, інтересів, запитів різних категорій користувачів.
- 4) Дослідження формування, збереження, використання та відповідності документних ресурсів бібліотек читацьким запитам.
- 5) Висвітлення історії бібліотечної справи регіону (області) або окремої бібліотеки.
- 6) Пошуки шляхів впровадження, оптимізації технологічних засобів та інформатизації бібліотечних процесів.
- 7) З'ясування механізмів і форм підвищення рівня кваліфікації бібліотечних працівників.
- 8) Розкриття питань розвитку бібліотечного менеджменту і маркетингу, економіки бібліотечної діяльності, організації та управління роботою книгозбірень.
- 9) Аналіз механізмів впровадження в бібліотеках інноваційних форм роботи та нових технологій.

Зазначену умовну проблематику досліджень в бібліотеках можна сформува-ти за такими основними напрямми:

1-й напрям: вивчення, аналіз та характеристика соціально-культурних умов і факторів, що впливають на роботу книгозбірні й спонукають до необхідності здійснення певних змін (у т.ч. дослідження внутрішнього середовища бібліотеки, умов і факторів, що перешкоджають або сприяють розвитку її діяльності);

2-й: аналіз результатів та ефективності роботи бібліотеки (досить часто розвиток НДРБ починається з вивчення та висвітлення історії становлення певної книгозбірні або характеристики розвитку бібліотечної справи певної місцевості (міста, району, регіону), що нерідко стає окремим напрямом НДР);

3-й напрям: дослідження інноваційного потенціалу книгозбірні та бібліотечної справи міста, району, регіону та країни в цілому, що дозволяє виявити певні прогресивні досягнення та розробки для запозичень, встановити нові галузеві напрями діяльності та наукових розробок, виявляти перспективних бібліотечних фахівців, шляхи удосконалення професійних зв'язків бібліотеки тощо [20, с. 9–10].

Отже, за останній час зміст і організація НДРБ в Україні суттєво змінилися, бібліотечна наука зазнала значних позитивних змін, а результати науково-дослідної діяльності бібліотечних фахівців знайшли висвітлення у низці нових фахових видань та збірників. Відбулося становлення вітчизняних наукових центрів бібліотекознавчих досліджень, при яких було відкрито аспірантури та спеціалізовані ради із захисту дисертацій [42, с. 12]. До позитивних тенденцій

цього періоду слід віднести перехід до організації НДРБ у межах комплексних цільових програм, формування наукових шкіл навколо визнаних лідерів бібліотечної галузі, залучення коштів на основі грантів, конкурсів, фандрейзингу та ін. Реалізація результатів НДРБ була направлена, переважно, на: забезпечення якості, ефективності, результативності отриманих результатів на всіх етапах виконання НДР; започаткування професійних наукових фахових друкованих та електронних видань; моніторинг результатів НДР для здійснення подальших досліджень у галузі бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, інформаційної діяльності, джерелознавства, краєзнавства, історії та ін.; поширення та використання результатів НДР, що втілюються в науковій, науково-виробничій, довідковій та іншій продукції бібліотеки серед цільових груп користувачів.

Таким чином, доведено, що НДРБ сприяє поліпшенню якості обслуговування, залученню нових читачів, створенню оптимально організованого та відкритого доступу отримання інформації в книгозбірні. Важливим напрямом реалізації результатів НДРБ залишається кадрове забезпечення науково-дослідної діяльності: постійне поновлення інтелектуального потенціалу бібліотеки через підвищення кількості штатних працівників вищої кваліфікації; сприяння розвитку наукових шкіл, участі фахівців бібліотек у міжнародних наукових проектах; організація підготовки та підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів; підтримка науково-дослідного потенціалу молодих фахівців та сприяння їх творчому зростанню. До того ж, активність впровадження інновацій залежить від нарощування бібліотекознавчих знань, отриманих на основі проведення теоретичних, методологічних, прикладних досліджень і широкого впровадження їх результатів у практику роботи бібліотек та інформаційних центрів. Важливим компонентом цих знань є результати аналізу та узагальнень минулого досвіду розвитку НДРБ. Ефективне вирішення зазначеного завдання можливо лише при наявності окремих науково-дослідницьких структур та активній роботі кваліфікованих наукових кадрів в бібліотеці, які володіють достатніми можливостями своєчасної та точної постановки найбільш актуальних для практики сьогодення питань, організації та проведення НДР, теоретичного узагальнення отриманих результатів, створення в книгозбірнях атмосфери сприйнятливості до нововведень, пошуку шляхів їх широкого практичного використання.

Виявлено, що НДРБ, яка спрямована на генерування нового бібліотекознавчого знання та його практичне втілення в конкретних формах і методах роботи, розглядається як необхідна умова підвищення якості роботи книгозбірень, що сприяє розширенню сфери професійних можливостей фахівців та соціально-культурного розвитку в межах певного осередку в цілому. Аналіз історичного поступу та становлення НДРБ надає можливість теоретичного обґрунтування особливостей її розвитку на сучасному етапі, визначення шляхів подальшого вдосконалення, підвищення якості бібліотечно-інформаційної ро-

боти. Для колективу бібліотеки – це можливість вивчення актуальних проблем та новітніх наукових досліджень в галузі бібліотекознавства; ознайомлення з передовим досвідом роботи бібліотек; оновлення своїх професійних знань; вдосконалення здібностей і навичок; подальшого професійного зростання. Отже, НДР є однією з провідних форм діяльності як для академічних, вишівських, обласних і спеціальних бібліотек, так і для інших видів книгозбірень. Вона стає пріоритетною формою діяльності установи, оскільки стає невід’ємною необхідною складовою роботи сучасної книгозбірні, тому що, комплектування фонду бібліотеки, підготовка каталогів, картотек, бібліографічних покажчиків, інформаційних баз даних та широкого спектру інформаційно-аналітичних матеріалів потребують різнобічних знань та навичок, тісно пов’язаних з науковою діяльністю. Спеціальні підрозділи та відповідні інформаційно-бібліотечні фахівці здійснюють моніторинг розвитку бібліотечної системи у межах певного дослідження, підготовку оглядів діяльності, аналітичних звітів, довідок, наукових статей, матеріалів з вивчення досвіду роботи книгозбірень, ведуть статистичне спостереження, створюють аналітичні бази даних про діяльність бібліотек, готують різні збірники узагальнених аналітичних відомостей, а також праць про розвиток та історію окремих книгозбірень або бібліотечної справи певної місцевості.

Запропонована періодизація розвитку НДРБ в Україні, певною мірою, відображає весь хід її історичного розвитку, враховує особливості кожного періоду її становлення та пояснює своєрідність її хронологічних меж. В основу періодизації цього розвитку покладено об’єктивні події, що впливають на виокремлення якісно своєрідних періодів та етапів процесу розвинення наукової діяльності в бібліотеках у взаємозв’язку зі становленням бібліотекознавства як невід’ємної складової частини прогресу бібліотечної справи. Сьогодні НДРБ стає обов’язковим і невід’ємним компонентом бібліотечної професії не тільки професіональних дослідників, а й бібліотекарів-практиків, які постають повноправними учасниками процесу творення нового бібліотекознавчого знання. В сучасних умовах вона є одним з основних елементів успішного функціонування книгозбірень, до того ж, жодне управлінське рішення не може бути прийнято без наукового обґрунтування, глибокого розуміння ситуації, що склалася. На фоні поширення новітніх інформаційно-комп’ютерних технологій, НДРБ стає основою діяльності книгозбірні, забезпечує її відповідність потребам і очікуванням користувачів.

Список використаної літератури

1. *Айвазян О.Б.* Наукова робота бібліотеки як засіб якісного забезпечення освітнього та наукового процесів університету / О.Б. Айвазян, О.М. Великосельська // *Наук. пр. Кам’янець-Поділ. нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство.* – 2015. – Вип. 4. – С. 205–211.
2. *Балика Д.А.* Активізація роботи в наукових бібліотеках / Д.А. Балика // *Бібліотечний збірник. Ч. 1 : Праці першої конференції наукових бібліотек УСРР.* – Київ, 1926. – С. 89–98.
3. *Балика Д.А.* Інтереси читачів-українців загальної читальні ВБУ / Д.А. Балика, О.І. Карпинська // *Життя і революція.* – 1927. – № 3. – С. 334–344.

4. *Балика Д.* Аналітичний та синтетичний метод вивчення читачівства / Д. Балика // *Бібліол. вісті*. – 1926. – № 1. – С. 16–35.
5. *Беззуб І.* Трансформація сільських бібліотек в Україні в інформаційні, соціокультурні та комунікативні центри громад / І. Беззуб // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В.І. Вернадського* : зб. наук. пр. – Київ, 2016. – Вип. 43. – С. 439–460.
6. *Бережна К. С.* Оптимізація мережі публічних бібліотек України в умовах інформаційного суспільства / К. С. Бережна // *Бібліотека і книга у цифровому медіасвіті* : матеріали 2-ї Всеукр. студ. наук.-практ. конф. (Київ, 23 верес. 2016 р.). – Київ, 2017. – С. 6–9.
7. *Березюк Н. М.* Библиотековед Надежда Яковлевна Фридыева: опыт биографического исследования (к 120-летию со дня рождения) / Н. М. Березюк, А. А. Соляник // *Науч. и техн. б-ки*. – 2015. – № 1. – С. 81–96.
8. Библиотечное дело : терминологический словарь. – М., 1986. – 223 с.
9. *Богущ Т.* Удосконалення практичної діяльності – основне завдання бібліотечної (прикладної) соціології / Т. Богущ // *Бібл. планета*. – 2010. – № 3. – С. 16–18.
10. *Боровий С. Я.* Наукова бібліотека в сучасних умовах / С. Я. Боровий. – Київ, 1930. – 67 с.
11. *Володин Б. Ф.* Всемирная история библиотек / Б. Ф. Володин. – СПб. : Профессия, 2002. – 352 с.
12. *Воскобойнікова-Гузєва О. В.* Стратегії розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України: генезис, концепції, модернізація : монографія / О. В. Воскобойнікова-Гузєва; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : Академперіодика, 2014. – 362 с.
13. *Гапченко П. Б.* Літопис Національної парламентської бібліотеки України. Ч. 2 (березень 1917–1943 р.) / П. Б. Гапченко, С. Л. Зворський. – Київ, 2001. – 184 с.
14. *Гранчак Т.* Науково-дослідний напрям діяльності національних бібліотек як стратегічна складова системи національного інформаційного суверенітету [Електронний ресурс] / Т. Гранчак // Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ СІАЗ НЮБ ФПУ. – Електрон. дані. – Україна. – Режим доступу: <https://bit.ly/37qljgo> (дата звернення: 15.02.22). – Загол. з екрана.
15. *Гранчак Т.* Науково-дослідна діяльність інформаційно-аналітичних підрозділів бібліотек у розвитку національного інформаційного суверенітету / Т. Гранчак // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. – 2015. – Вип. 41. – С. 39–53. – Відомості доступні також через Інтернет: <https://bit.ly/3Jvloqm> (дата звернення: 15.02.22).
16. *Діденко І. М.* Науково-дослідницька діяльність викладача університету: бібліотекознавчий аспект / І. М. Діденко // *Вісник ХДАК*. – 2017. – Вип. 50. – С. 166–176.
17. *Дубровіна Л. А.* Бібліотечна справа в Україні в ХХ столітті / Л. А. Дубровіна, О. С. Онищенко ; НАН України, НБУВ, Інститут рукопису. – Київ, 2009. – 530 с. – Відомості доступні також через Інтернет: <https://bit.ly/3CZjEEi> (дата звернення: 15.02.22).
18. *Зворський С. Л.* Перший Всеросійський з'їзд із бібліотечної справи [Електронний ресурс] / С. Л. Зворський // Українська бібліотечна енциклопедія : наук. проект / Нац. б-ка України ім. Ярослава Мудрого. – Електрон. дані. – Україна, 2014, 23 черв. – Режим доступу: <https://bit.ly/3tsLuFT> (дата звернення: 15.02.22).
19. *Карташов Н. С.* Общее библиотековедение : учеб. для библиотечно-информац. фак. вузов культуры и искусства : в 2 ч. / Н. С. Карташов, В. В. Скворцов. – М. : Изд. МГУК, 1996. – Ч. 1 : Теоретические основы библиотековедения. – 89 с.
20. *Качанова Е. Ю.* Исследовательская деятельность библиотек: назначение, методика, документирование : практ. пособие / Е. Ю. Качанова. – Хабаровск : Редакц.-изд. отд. ДВГНБ, 2012. – 71 с.
21. *Керекез Я.* Бібліотечно-методична робота на Київщині / Я. Керекез // *Бібл. вісті*. – 1930. – № 2. – С. 114–116.
22. *Коваль Т.* Маркетингові дослідження – головний чинник оптимізації бібліотечно-інформаційного обслуговування / Т. Коваль // *Вісн. Львів. ун-ту. Серія: Книгознавство, бібліотекознавство, інформ. технології*. – 2012. – Вип. 7. – С. 182–188.
23. *Коваль Т.* Маркетингові дослідження в бібліотечному середовищі / Т. Коваль // *Бібл. форум України*. – 2008. – № 2. – С. 21–27.
24. *Козловський В. О.* Бібліотекознавство в УСРР за період 1917–1927 років / В. О. Козловський // *Журн. бібліотекознавства та бібліографії*. – 1928. – № 2. – С. 3–14.
25. *Лопата О.* Дослідження інформаційних потреб читача в контексті бібліотечної практики 20-х – початку 30-х років ХХ століття / О. Лопата // *Вісн. Книж. палати*. – 2011. – № 8. – С. 34–39. – Відомості доступні також через Інтернет: <https://bit.ly/36ws1LA> (дата звернення: 15.02.22).
26. *Лукашенко П.* Народна освіта на Київщині на 10 річницю Жовтня / П. Лукашенко // *Бюл. Київ. окруж. інспектури народ. освіти*. – 1927. – № 6. – С. 5–13.

27. *Лукашов И. В.* Научно-исследовательская работа / И. В. Лукашов, И. П. Осипова // Библ. энцикл. – М. : Пашков дом, 2007. – С. 693–696.
28. Любаренко Л. Науково-дослідна робота Національної парламентської бібліотеки України (1969–2009): стан і тенденції / Л. Любаренко // Бібл. планета. – 2010. – № 1. – С. 9–13.
29. *Любаренко Л.* Що ми маємо сьогодні...: (деякі проблеми науково-дослідної діяльності бібліотек України) / Л. Любаренко, О. Мاستіпан // Соц. дослідж. в б-ках : інформ.-аналіт. бюл. / НІБ України. – Київ, 2008. – Вип. 33. – С. 15–23.
30. *Мастіпан О.* Підсумки наукової діяльності національних, державних бібліотек та ОУНБ України / О. Мастіпан // Бібл. планета. – 2007. – № 2. – С. 15–20.
31. Матеріали по організації і координації науково-дослідної роботи в галузі бібліотекознавства і бібліографії Української РСР. – Київ, 1974. – 30 с.
32. *Матусевич В. В.* Науково-дослідна комісія бібліотекознавства та бібліографії Всенародної бібліотеки України (1925–1933): основні напрями діяльності : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство / В. В. Матусевич. – Київ, 1998. – 18 с.
33. Науково-дослідна робота дитячих бібліотек України (1976–1991) / Держ. заклад «Нац. б-ка України для дітей»; уклад.: Н. Г. Душенчук, О. Б. Петренко. – Київ, 2009. – 32 с. – Відомості доступні також через Інтернет: <https://bit.ly/3qnJfVl> (дата звернення: 15.02.22).
34. *Новальська Т. В.* Вивчення читача в українському бібліотекознавстві (друга половина XIX – початок XXI століття) : автореф. дис. ... д-р іст. наук : 07.00.08 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство / Т. В. Новальська. – Київ, 2007. – 34 с.
35. *Новальська Т.* Бібліотечне читачезнавство як складова спеціального бібліотекознавства / Т. В. Новальська // Вісн. Львів. ун-ту. Серія: Книгознавство, бібліотекознавство, інформ. технології. – 2009. – Вип. 4. – С. 146–152. – Відомості доступні також через Інтернет: <https://bit.ly/3JxaaCN> (дата звернення: 15.02.22).
36. Огляд науково-дослідної роботи бібліотек та закладів вищої освіти сфери культури України за 2011–2015 роки / [Л. Любаренко та ін. ; наук. ред. Н. Розколупа] ; М-во культури України, Нац. б-ка України ім. Ярослава Мудрого. – Київ : Нац. б-ка України ім. Ярослава Мудрого, 2019. – 295 с.
37. Огляд науково-дослідної роботи в галузі бібліотекознавства, теорії бібліографії та історії книги в Українській РСР за 1971–1975 рр. / М-во культури УРСР, Держ. респ. б-ка УРСР ім. КіпрС, Від. н.-д. роботи ; уклад.: Л. І. Вовченко, А. М. Макарова, В. П. Ткаченко. – Київ, 1976. – 32 с.
38. *Постернак С.* Всенародна бібліотека України при ВУАН за 1-ше 10-річчя свого існування : доп. на засід. Ради ВУАН, 11 лют. 1929 р. / С. Постернак // Вісті ВУАН. – 1929. – № 2. – С. 21–27.
39. *Постернак С.* Всенародная библиотека Украины / С. Постернак // Библиотека : сб. ст. – М.; Л., 1927. – С. 123–134.
40. *Рубінштейн С. Л.* Одеська Центральна наукова бібліотека / С. Л. Рубінштейн. – Одеса, 1927. – 18 с.
41. *Соколов А. В.* Библиофутурология: предмет и метод / А. В. Соколов // Библиотековедение. – 2015. – № 6. – С. 25–31. – Відомості доступні також через Інтернет: <https://bit.ly/3D8scrD> (дата звернення: 15.02.22).
42. *Солоіденко Г.* Науково-дослідницька робота бібліотек: напрями, пріоритети, ефективність / Г. Солоіденко // Вісн. Кн. палати. – 2011. – № 11. – С. 12–17.
43. *Соляник А.* Наукові дослідження як чинник розвитку бібліотечних інновацій / А. Соляник // Бібл. планета. – 2012. – № 2. – С. 26–28.
44. Соціологічні дослідження в бібліотеках : інформ.-аналіт. бюл. Вип. 50 / уклад.: Н. Єрмакіна, І. Лісова, Л. Любаренко, Ю. Новальська [та ін.] ; М-во культури України, НБУ ім. Ярослава Мудрого. – Київ, 2019. – 40 с.
45. Соціологічні дослідження в бібліотеках: методика організації та проведення / уклад. І. Є. Луньова. – Дніпропетровськ : ДЮНБ, 2006. – 97 с.
46. Труды Первого Всероссийского съезда по библиотечному делу, состоявшегося в С.-Петербурге с 1-го по 7-е июня 1911 г. : в 2 ч. – СПб., 1912. – 470 с.
47. *Туровська Л.* Маркетингові дослідження у сфері бібліотечного сервісу / Л. Туровська // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2010. – Вип. 28. – С. 18–29.
48. *Фрідьєва Н. Я.* Читатель киевских политпросветских библиотек в 1926/27 г. / Н. Я. Фрідьєва // Крас. библиотечарь. – 1928. – № 2. – С. 51–64.
49. *Фрідьєва Н.* Київське бібліотечне об'єднання / Н. Фрідьєва // Бібл. вісті. – 1926. – № 4. – С. 89–91.
50. *Фрідьєва Н. Я.* Вивчення читачів і керівництво читанням у масових бібліотеках України: (у пошуках шляхів до розуму і серця кожного читача) / Н. Я. Фрідьєва // Бібліотекознавство та бібліографія : респ. міжвід. наук.-метод. зб. – Харків, 1966. – Вип. 3. – С. 5–18.
51. *Фрідьєва Н. Я.* Центральна наукова бібліотека Харківського державного університету: (До 135-річчя її існування) : іст. нарис / Н. Я. Фрідьєва // Короткі нариси з історії Харківського державного університету. 1805–1940. – Харків, 1940. – С. 107–132.

52. Харківська Центральна наукова бібліотека: [Стан роботи на 1 липня 1929 р.] : хроніка // Журн. бібліотекознавства та бібліографії. – 1930. – № 4. – С. 103–104.
53. Ясинський М. Бібліографія на Радянській Україні. 1927 р. / М. Ясинський // Журн. бібліотекознавства та бібліографії. – 1929. – № 3. – С. 71–82.

References

- [1]. Aivazian O. B., Velykoselska O. M. Naukova robota biblioteki yak zasib yakisnoho zabezpechennia osvithnoho ta naukovooho protsesiv universytetu [Scientific work of the library as a means of quality support of educational and scientific processes of the University]. *Naukovi pratsi Kam 'ianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni I. Ohiiienka. Seriya: Bibliotekoznavstvo. Knyhoznnavstvo* [Scientific Papers of Kamianets-Podilskiy National Ivan Ohiienko University. Series: Library Science. Book science], 2015, iss. 4, pp. 205–211.
- [2]. Balyka D. A. Aktyvizatsiia roboty v naukovykh bibliotekakh [Intensification of activities in scientific libraries]. *Biblioteknyi zbirnyk. Ch. 1: Pratsi pershoi konferentsii naukovykh bibliotek USRR* [Library collection. Part 1: Proceedings of the First Conference of scientific libraries of the UkrSSR], Kyiv, 1926, pp. 89–98.
- [3]. Balyka D. A., Karpynska O. I. Interesy chytachiv-ukraintsiv zahalnoi chytalni VBU [Interests of Ukrainian readers of the general reading room of the VBU]. *Zhyttia i revoliutsiia* [Life and Revolution], 1927, no. 3, pp. 334–344.
- [4]. Balyka D. Analitichnyi ta syntetichnyi metod vyvchennia chytachivstva [Analytical and synthetic method of studying readership]. *Bibliol. Visti* [Library News], 1926, no. 1, pp. 16–35.
- [5]. Bezzub I. Transformatsiia silskykh bibliotek v Ukraini v informatsiini, sotsiokulturni ta komunikatyvni tsentry hromad [Transformation of rural libraries in Ukraine into information, socio-cultural and communication centers of communities]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: zbirnyk naukovykh prats* [Scientific proceedings of the National V. I. Vernadsky Library of Ukraine: a collection of scientific papers], 2016, iss. 43, pp. 439–460.
- [6]. Berezhna K. S. Optymizatsiia merezhi publichnykh bibliotek Ukrainy v umovakh informatsiinoho suspilstva [Optimization of the network of public libraries of Ukraine in information society]. *Biblioteka i knyha u tsyfrovomu mediasviti: materialy 2 Vseukr. stud. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 23 veres. 2016 r.)* [Library and book in the digital media world: proceedings of the 2nd All-Ukrainian. student scientific and practical conference (Kyiv, September 23, 2016)], Kyiv, 2017, pp. 6–9.
- [7]. Berezyuk N. M., Solyanik A. A. Bibliotekoved Nadezhda Yakovlevna Fridieva: opyt biograficheskogo issledovaniya (k 120-letiyu so dnya rozhdeniya) [Librarian Nadezhda Yakovlevna Fridieva: an essay of biographical research (on the 120th anniversary of her birth)]. *Nauchnye i tekhnicheskie biblioteki* [Scientific and technical libraries], 2015, no. 1, pp. 81–96.
- [8]. *Biblioteknoe delo: terminologicheskii slovar* [Library business: terminological dictionary]. M., 1986, 223 p.
- [9]. Bohush T. Udoshkonalennia praktychnoi diialnosti – osnovne zavdannia biblioteknoi (prykladnoi) sotsiologii [Improving practical activities as the main task of library (applied) sociology]. *Bibliotech. planeta* [Library planet], 2010, no. 3, pp. 16–18.
- [10]. Borovy S. Ya. *Naukova biblioteka v suchasnykh umovakh* [Scientific library in current conditions]. Kyiv, 1930, 67 p.
- [11]. Volodin B. F. *Vsemirnaya istoriya bibliotek* [World history of libraries]. SPb., 2002, 352 p.
- [12]. Voskoboynikova-Huzieva O. V. *Strategii rozvytku bibliotekno-informatsiinoi sfery Ukrainy: henezys, kontseptsii, modernizatsiia: monohrafiia* [Strategies of development of library and information sphere of Ukraine: genesis, concepts, modernization: monograph]. Kyiv, 2014, 362 p.
- [13]. Hapchenko P. B., Zvorskyi S. L. *Litopys Natsionalnoi parlamentskoi biblioteki Ukrainy. Ch. 2 (berezen 1917–1943 r.)*. [Chronicle of the National Parliamentary Library of Ukraine. Part 2 (March 1917–1943)]. Kyiv, 2001, 184 p.
- [14]. Hranchak T. Naukovo-doslidnyi napriam diialnosti natsionalnykh bibliotek yak stratehichna skladova systemy natsionalnoho informatsiinoho suverenitetu [Elektronnyi resurs] [Research activities of national libraries as a strategic component of the system of national information sovereignty [Electronic resource]]. *Veb-resurs Tsentru doslidzhen sotsialnykh komunikatsii NBUV SIAZ NIuB FPU* [Web resource of the Center for Social Communications Research NBUV SIAZ NIuB FPU]. Available at: <https://bit.ly/3soYjAi> (accessed: 15.02.22).
- [15]. Hranchak T. Naukovo-doslidna diialnist informatsiino-analitichnykh pidrozdiliv bibliotek u rozvytku natsionalnoho informatsiinoho suverenitetu [Research activity of information and analytical divisions of libraries in the development of national information sovereignty]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: zbirnyk naukovykh prats* [Scientific proceedings of the National V. I. Vernadsky Library

- of Ukraine: a collection of scientific papers*], 2015, iss. 41, pp. 39–53. Available at: <https://bit.ly/3JvIoqm> (accessed: 15.02.22).
- [16]. Didenko I. M. Naukovo-doslidnytska diialnist vykladacha universytetu: bibliotekoznavchyi aspekt [Research activity of a University lecturer: Library science aspect]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury* [Bulletin of the Kharkiv State Academy of Culture], 2017, iss. 50, pp. 166–176.
- [17]. Dubrovina, L. A., Onyshchenko O. S. *Bibliotekna sprava v Ukraini v KhKh stolitti* [Librarianship in Ukraine in the 20th century]. Kyiv, 2009, 530 p. Available at: <https://bit.ly/3CZjEEi> (accessed: 15.02.22).
- [18]. Zvorskyi S. L. Pershyi Vserosiiski z'izd iz biblioteknoi spravy [Elektronnyi resurs] [The First All-Russian Congress on Librarianship [Electronic resource]]. *Ukrainska bibliotekna entsyklopedia: nauk. proekt* [Ukrainian Library encyclopedia: scientific project]. Available at: <https://bit.ly/3tsLuFT> (accessed: 15.02.22).
- [19]. Kartashov N. S., Skvortsov V. V. *Obshchee bibliotekovedenie: v 2 ch.* [General Library science: in 2 parts]. M., 1996. Ch. 1: Teoreticheskie osnovy bibliotekovedeniya [Part 1: Theoretical foundations of Library science], 89 p.
- [20]. Kachanova Ye. Yu. *Issledovatel'skaya deyatelnost bibliotek: naznachenie, metodika, dokumentirovanie: prakt. posobie* [Research activity of libraries: purposes, methods, documentation: practical manual]. Khabarovsk, 2012, 71 p.
- [21]. Kerekez Ya. Bibliotekno-metodychna robota na Kyivshchyni [Library and methodical work in Kyiv region]. *Bibl. Visti* [Library news], 1930, no. 2, pp. 114–116.
- [22]. Koval T. Marketynhovi doslidzhennia – holovnyi chynnyk optymizatsii bibliotekno-informatsiinoho obsluhovuvannia [Marketing research as the main factor in optimizing library and information services]. *Visn. Lviv. un-tu. Seriya knyhozn. bibliot. ta inf. Tekhnol* [Visnyk of the Lviv University Series "Bibliology, Library Studies and Information Technologies"], 2012, iss. 7, pp. 182–188.
- [23]. Koval T. Marketynhovi doslidzhennia v biblioteknomu seredovyschchi [Marketing research in the library environment]. *Bibl. forum Ukrainy* [Library forum of Ukraine], 2008, no. 2, pp. 21–27.
- [24]. Kozlovskiy V. O. Bibliotekoznavstvo v USRR za period 1917–1927 rokov [Library Science in the USSR for the period 1917–1927]. *Zhurnal bibliotekoznavstva ta bibliografii* [Journal of Library science and Bibliography], 1928, no. 2, pp. 3–14.
- [25]. Lopata O. Doslidzhennia informatsiinykh potreb chytacha v konteksti biblioteknoi praktyky 20-kh – pochatku 30-kh rokiv XX stolittia [Research of the reader's information needs in the context of library practice of the 1920s – early 1930s]. *Visn. Knyzh. Palaty* [Bulletin of the Book Chamber], 2011, no. 8, pp. 34–39. Available at: <https://bit.ly/36ws1LA> (accessed: 15.02.22).
- [26]. Lukashenko P. Narodna osvita na Kyivshchyni na 10 richnytsiu Zhovtnia [Public education in Kyiv region on the 10th anniversary of October]. *Biul. Kyiv. okruzh. inspektury narod. osvity* [Bulletin of the Kyiv District Inspectorate of Public Education], 1927, no. 6, pp. 5–13.
- [27]. Lukashov I. V., Osipova I. P. Nauchno-issledovatel'skaya robota [Research work]. *Bibl. Entsikl* [Library encyclopedia], M., 2007, pp. 693–696.
- [28]. Liubarenko L. Naukovo-doslidna robota Natsionalnoi parlamentskoi biblioteky Ukrainy (1969–2009): stan i tendentsii [Research work of the National Parliamentary Library of Ukraine (1969–2009): status and trends]. *Bibl. planeta* [Library planet], 2010, no. 1, pp. 9–13.
- [29]. Liubarenko L., Mastipan O. Shcho my maiemo sohodni...: (deiaki problemy naukovo-doslidnoi diialnosti bibliotek Ukrainy) [What we have got today ...: (some problems of research activity of libraries of Ukraine)]. *Sots. doslidzh. v b-kakh: inform.-analit. biul.* [Social research in libraries: information and analytical bulletin], 2008, iss. 33, pp. 15–23.
- [30]. Mastipan O. Pidsumky naukovo diialnosti natsionalnykh, derzhavnykh bibliotek ta OUNB Ukrainy [Results of scientific activity of national, state and regional universal scientific libraries of Ukraine]. *Bib. Planeta* [Library planet], 2007, no. 2, pp. 15–20.
- [31]. *Materialy po orhanizatsii i koordynatsii naukovo-doslidnoi roboty v haluzi bibliotekoznavstva i bibliografii Ukrainiskoi RSR* [Materials on the organization and coordination of research work in the field of Library science and Bibliography of the Ukrainian SSR]. Kyiv, 1974, 30 p.
- [32]. Matusevych V. V. *Naukovo-doslidna komisiia bibliotekoznavstva ta bibliografii Vsenarodnoi biblioteky Ukrainy (1925–1933): osnovni napriamy diialnosti* [Research Commission for Library Science and Bibliography of the National Library of Ukraine (1925–1933): main activities]. Kyiv, 1998, 18 p.
- [33]. Dushenchuk N. H., Petrenko O. B. *Naukovo-doslidna robota dytiachykh bibliotek Ukrainy (1976–1991)* [Research work of children's libraries of Ukraine (1976–1991)]. Kyiv, 2009, 32 p. Available at: <https://bit.ly/3qnJfBI> (accessed: 15.02.22).
- [34]. Novalska T. V. *Iyvchennia chytacha v ukrainskomu bibliotekoznavstvi (druha polovyna KhKh – pochatok KhKhI stolittia)* [Readership studies in Ukrainian library science (second half of the 19th – early 20th century)]. Kyiv, 2007, 34 p.

- [35]. Novalska T. Biblioteczne chytacheznavstvo yak skladova spetsialnoho bibliotekoznavstva [Library readership as a component of special library science]. *Visn. Lviv. un-tu. Serii knyhozn. bibliot. ta inf. tekhnologii* [Visnyk of the Lviv University Series "Bibliology, Library Studies and Information Technologies"], 2009, iss. 4, pp. 146–152. Available at: <https://bit.ly/3JxaaCN> (accessed: 15.02.22).
- [36]. *Ohliad naukovo-doslidnoi roboty bibliotek ta zakladiv vyshchoi osvity sfery kultury Ukrainy za 2011–2015 roky* [Review of research work of libraries and institutions of higher education in the field of culture of Ukraine for 2011–2015]. Kyiv, 2019, 295 p.
- [37]. *Ohliad naukovo-doslidnoi roboty v haluzi bibliotekoznavstva, teorii bibliografii ta istorii knyhy v Ukrainii RSR za 1971–1975 rr.* [Review of research work in the field of Library science, Bibliography theory and Book history in the Ukrainian SSR for 1971–1975.]. Kyiv, 1976, 32 p.
- [38]. Posternak S. Vsenarodna biblioteka Ukrainy pry VUAN za 1-she 10-richchia svoho isnuvannia: dop. na zasid. Rady VUAN, 11 liut. 1929 r. [National Library of Ukraine at the Ukrainian Academy of Sciences for the 1st decade of its existence: report on the meetings of the Council of the Ukrainian Academy of Sciences, February 11, 1929]. *Visti VUAN* [Bulletin of the Ukrainian Academy of Sciences], 1929, no. 2, pp. 21–27.
- [39]. Posternak S. Vsenarodnaya biblioteka Ukrainy [People's Library of Ukraine]. *Biblioteka: sb. st.* [Library: collection of papers], M.; L., 1927, pp. 123–134.
- [40]. Rubinshtein S. L. *Odeska Tsentralna naukova biblioteka* [Odesa Central Scientific Library]. Odesa, 1927, 18 p.
- [41]. Sokolov A. V. Bibliofuturologiya: predmet i metod [Bibliofuturology: subject and method]. *Bibliotekovedenie* [Library Science], 2015, no. 6, pp. 25–31. Available at: <https://bit.ly/3D8cpdy> (accessed: 15.02.22).
- [42]. Soloidenko H. Naukovo-doslidnytska robota bibliotek: napriamy, priorityty, efektyvnist [Research work of libraries: directions, priorities, efficiency]. *Visn. Kn. Palaty* [Bulletin of the Book Chamber], 2011, no. 11, pp. 12–17.
- [43]. Solianyuk A. Naukovi doslidzhennia yak chynnyk rozvytku biblioteknykh innovatsii [Research as a factor in the development of library innovations]. *Bibl. Planeta* [Library Planet], 2012, no. 2, pp. 26–28.
- [44]. *Sotsiologichni doslidzhennia v bibliotekakh: inform.-analit. biul. Vyp. 50* [Sociological research in libraries: information and analytical bulletin. Is. 50]. Kyiv, 2019, 40 p.
- [45]. Lunova I. Ye. *Sotsiologichni doslidzhennia v bibliotekakh: metodyka orhanizatsii ta provedennia* [Sociological research in libraries: methods of organization and implementation]. Dnipropetrovsk, 2006, 97 p.
- [46]. *Trudy Pervogo Vserossiyskogo sezda po biblioteknomu delu, sostoyavshegosya v S.– Peterburge s 1-go po 7-oe iyunya 1911 g.: v 2-kh ch.* [Proceedings of the First All-Russian Congress on Librarianship, held in St. Petersburg from June 1 to 7, 1911: in 2 parts], SPb., 1912, 470 p.
- [47]. Turovska L. Marketynhovi doslidzhennia u sferi biblioteknoho servisu [Marketing research in the field of library services]. *Nauk. pr. Nats. b-ky Ukrainy im. V.I. Vernadskoho* [Scientific proceedings of the National V.I. Vernadsky Library of Ukraine], 2010, iss. 28, pp. 18–29.
- [48]. Fridieva N. Ya. Chitateľ kievskikh politprosvetskikh bibliotek v 1926/27 g. [Читатель киевских политпросветских библиотек в 1926/27 г.]. *Kras. Bibliotekar* [The Red Librarian], 1928, no. 2, pp. 51–64.
- [49]. Fridieva N. Kyivske biblioteczne ob'iednannia [Kyiv Library Association]. *Bibl. Visti* [Library News], 1926, no. 4, pp. 89–91.
- [50]. Fridieva N. Ya. Vyvchennia chytachiv i kerivnytstvo chytanniam u masovykh bibliotekakh Ukrainy [Study of readers and guidance of reading in public libraries of Ukraine]. *Bibliotekoznavstvo ta bibliohr.* [Library Science and Bibliography], 1966, iss. 3, pp. 5–18.
- [51]. Fridieva N. Ya. Tsentralna naukova biblioteka Kharkivskoho derzhavnoho universytetu: (Do 135-richchia yii isnuvannia): ist. narys [Central Scientific Library of Kharkiv State University: (To the 135th anniversary): historical essay]. *Korotki narysy z istorii Kharkivskoho derzhavnoho universytetu. 1805–1940* [Short essays on the history of Kharkiv State University. 1805–1940]. Kharkiv, 1940, pp. 107–132.
- [52]. Kharkivska Tsentralna naukova biblioteka: [Stan roboty na 1 lypnia 1929 r.]: khronika [Kharkiv Central Scientific Library: [Status of work on July 1, 1929]: chronicle]. *Zhurn. bibliotekoznavstva ta bibliografii* [Journal of Library Science and Bibliography], 1930, no. 4, pp. 103–104.
- [53]. Yasynskyi M. Bibliografii na Radianskii Ukraini. 1927 r. [Bibliography in Soviet Ukraine. 1927]. *Zhurn. bibliotekoznavstva ta bibliografii* [Journal of Library Science and Bibliography], 1929, no. 3, pp. 71–82.

Надійшла 18.01.2022 р.

Sokolov V. Yu.,

Candidate of Historical Sciences (Ph. D.),
Chief Librarian National Parliamentary Library of Ukraine
1 M. Hrushevskoho St., Kyiv, 01008, Ukraine
tel.: (044) 278 85 12
e-mail: socolv@i.ua

FORMATION OF RESEARCH WORK OF LIBRARIES IN UKRAINE: CONTENT, DIRECTIONS OF ACTIVITY AND MAIN PERIODS OF DEVELOPMENT

Summary

The actuality of theme of Viktor Sokolov's article is due to the growing degree of scientific methodological, information-analytical, bibliographic, educational, local history activities of libraries, as well as the spread and increase in research work of book collections, which becomes the basis for sustainable development of the institution. . Research work is a mandatory and integral component of the library profession, and librarians-practitioners are full participants in the process of creating new library knowledge. The purpose of the study is to characterize the content, main types, directions of research work of libraries in Ukraine; analyze and determine the main periods, stages, trends and features of its development; to study the ways of dissemination and significance of research work of libraries in the development of librarianship and science. The methodological basis of the proposed study were both general scientific methods (analysis, analogy, deduction, induction, description, comparison, etc.) and special historical methods (historical-genetic, historical-systemic, historical-comparative, historical-typological, chronological). The scientific novelty of the study is to identify features of development, characteristics of the main stages of formation, types and directions of research work of libraries in Ukraine (mostly – leading); scientific substantiation of the place and importance of this activity in improving the efficiency of the book collection and library in general. When presenting the main material of the research, the main content of the concept of «research work of the library» is highlighted; the leading directions and types of the specified activity are characterized; identified and analyzed the main periods, stages and features of the development of research work of the country's book collections; the periodization and the main stages of formation of research work of libraries in Ukraine on the historical background of the spread of the sphere of scientific activity in library work are substantiated. It is noted that the analysis of the historical development of research work of the leading libraries of Ukraine makes it possible to some extent to characterize the features of each stage of its formation, to reveal the specifics of its directions and trends. The article analyzes the main forms and types, main directions and areas of research in the country's libraries. It is stated that at each stage of development of research work of libraries in Ukraine one of the main directions of scientific activity was the study of readers' interests, the reading process and the analysis of book collections.

In the conclusions on the materials of historical facts it is proved that over time the research work of libraries of Ukraine has become complex. During its development, it increasingly relied on sociological, historical, comparative, statistical and other scientific methods. It is revealed that research work of libraries, which is aimed at generating new library knowledge and its practical implementation in specific forms

and methods of work, is considered a necessary condition for improving the quality of book collections, which contributes to expanding the professional opportunities a certain cell. Analysis of the historical progress and formation of research work of libraries provides an opportunity to theoretically substantiate the peculiarities of its development at the present stage, identify ways to further improve, improve the quality of library and information work. It is proved that research work of libraries is one of the leading forms of activity for academic, university, regional and special libraries, as well as for other types of book collections, as the acquisition of the library fund, preparation of catalogs, files, bibliographic indexes range of information and analytical materials require diverse knowledge and skills closely related to scientific activities. The proposed periodization of the development of research work of libraries in Ukraine, to some extent, reflects the entire course of its historical development, takes into account the peculiarities of each period of its formation and explains the uniqueness of its chronological boundaries. The periodization of this development is based on objective events that affect the selection of qualitatively unique periods and stages of the development of scientific activities in libraries in conjunction with the formation of library science as an integral part of the progress of librarianship. It was found that, against the background of the spread of the latest information and computer technologies, research work of libraries becomes the basis of the book collection, ensures its compliance with the needs and expectations of users. In addition, no management decision can be made without a scientific basis, a deep understanding of the situation. It is proved that the research work of libraries contributes to improving the quality of service, attracting new readers, creating optimally organized and open access to information in the collection. In addition, the activity of innovation implementation depends on the increase of library knowledge obtained on the basis of theoretical, methodological, applied research and wide implementation of their results in the practice of libraries and information centers. It was found that the effective solution of a wide range of tasks in the leading libraries of the country is possible only in the presence of separate research structures and the active work of qualified personnel.

Keywords: library activity, research work, organization and management of research work, library science, efficiency of information-library activity, history of library business, periodization.